

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURU OLARAK DENGEBJLER
VE TURİZM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ**

Şükran YILDIRIM

**Temmuz-2024
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURU OLARAK DENGEBJLER
VE TURİZM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ**

Şükran YILDIRIM

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa DOĞAN**

**Temmuz-2024
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Doç. Dr. Mustafa DOĞAN danışmanlığında Şükran YILDIRIM tarafından hazırlanan “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olan Dengbejler ve Turizm İlişkisi Üzerine Bir Çalışma: Diyarbakır Örneği” adlı tez çalışması 31/07/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Emel ADAMIŞ

.....

Üye/ Danışman

Doç. Dr. Mustafa DOĞAN

.....

Üye

Doç. Dr. S. Emre DİLEK

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Şükran YILDIRIM

31/07/2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURU OLARAK DENGBEJLER VE TURİZM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Şükran YILDIRIM

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mustafa DOĞAN

2024, 42 Sayfa
Jüri

Doç. Dr. Mustafa DOĞAN

Doç. Dr. S. Emre DİLEK

Doç. Dr. Emel ADAMIŞ

SOKÜM unsurları ve Dengbej ile ilgili birden fazla çalışma bulunmaktadır fakat Türkiye’de dengbejlik kültürünün turizme etkisi üzerine bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın temel amacı SOKÜM unsuru olan dengbejler ve turizme etkisinin değerlendirilmesidir. Çalışma yarı yapılandırılmış soru formatı ile derinlemesine yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak dengbejler ve Dengbej Evi ziyaretçileri üzerinden veriler elde edilmiştir. Ortaya çıkan bulgulara ziyaretçi sayısının geçen yıllara göre arttığı, Diyarbakır dışından daha fazla ziyaretçi geldiği, Diyarbakır yerli halkının dengbej evine yeterince özen göstermediği, ziyaretçilerin bu deneyimden memnun ayrıldıkları fakat bazı eksikliklerde fark ettiği, dengbejlerin geçim sıkıntısı dolayısıyla farklı işlerle de meşgul olduğu fakat icra ettikleri dengbejlikten cüzi bir miktar kazandığı, çok fazla bir getirisi olmadığı için genç kesimin meslek edinmemelerinden kaynaklı unutulma riski ile karşı karşıya olduğu, ve ziyaretçilerin turlar ve bireysel bir şekilde burayı tercih etmeleri dengbejlik kültürünün bir turistik çekicilik haline geldiği ve turizmin dengbejlik kültürünün gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Dengbejler, Diyarbakır, Somut Olmayan Kültürel Miras, Turizm, Türkiye

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADE UNIONS AND TOURISM AS AN ELEMENT OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE; THE CASE OF DIYARBAKIR

Şükran YILDIRIM

**Batman University Graduate Education Institute
The Degree of Master of Science
in Tourism Management**

Advisor: Assoc. Prof. Mustafa DOĞAN

2024, 42 Pages

Jury

**Assoc. Prof. Mustafa DOĞAN
Assoc. Prof. S. Emre DİLEK
Assoc. Prof. Emel ADAMIŞ**

There are more than one studies on Intangible Cultural Heritage elements and Dengbej, but there is no study on the impact of dengbejlik culture on tourism in Turkey. The main purpose of this study is to evaluate the effects of Intangible Cultural Heritage on tourism and tourism. Data were obtained through dengbejler and Dengbej House visitors by using the in-depth face-to-face interview technique with the semi-structured question format of the study. The findings revealed that the number of visitors increased compared to previous years, more visitors came from outside Diyarbakir, the locals of Diyarbakir did not pay enough attention to the dengbej house, visitors were satisfied with this experience, but noticed some shortcomings, dengbejs were also busy with different jobs due to lack of livelihood, but earned a small amount from the dengbej they performed, because they did not have much return, the young segment faced the risk of being forgotten due to their inability to get a profession, and it is seen that the dengbejlik culture has become a tourist attraction for visitors to choose tours and individual way here, and tourism has a positive impact on the development of dengbejlik culture.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, Balances, Tourism, Diyarbakir, Turkey

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yapmaya başladığım zamandan beri bana her konuda yardımcı olan danışmanım Doç. Dr. Mustafa Doğan'a, konu seçimimde bana ışık tutan ve bu konuda beni her zaman destekleyen Rahmetli abim Rıdvan Yıldırım'a ve her zaman yanımda olan sevgili annem Zekiye Yıldırım'a, yol arkadaşım ve varlığını her zaman hissettiğim Şahin Çetin'e ve diğer aile üyelerime teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın Diyarbakır turizminin gelişmesi ve dengbejlere verilmesi gereken değerin artması konusunda ışık tutmasını umut ediyorum.

Şükran YILDIRIM

BATMAN -2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	ix
TABLO DİZİNİ	x
ŞEKİL DİZİNİ.....	xi
1.GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1 Miras	3
2.2 Kültür	3
2.3 Kültürel Miras.....	4
2.4 Somut Kültürel Miras	5
2.6 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi	7
2.7 Türkiye’de UNESCO SOKÜM Listesi.....	8
2.8 Diyarbakır’ın Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri	11
2.9 Dengbejlilik.....	12
2.10 İlgili Çalışmalar	13
3. METARYEL VE YÖNTEM.....	16
3.1 Araştırma Alanı: Diyarbakır/ Diyarbakır Dengbej Evi.....	16
3.1.1 Diyarbakır Dengbej evi.....	17
3.2. Araştırmanın Amacı.....	17
3.3. Araştırmanın Önemi	18
3.4.Araştırmanın Kapsamı	18
3.5.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	18
3.6. Araştırma Sınırlılıkları	19
3.7.Yöntem.....	19
3.8.Araştırma Soruları.....	20
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	22
4.1. Ziyaretçi Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular	22
4.2. Dengbejlerin Değerlendirmeleri	28
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	34
5.1 Tartışma	34
5.2 Sonuç ve Öneriler	35

KAYNAKLAR	39
EKLER	43
ÖZGEÇMİŞ	48

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

SOKÜM: Somut Olmayan Kültürel Miras

TABLO DİZİNİ

Tablo 2.1. Diyarbakır SOKÜM unsurları.....	11
Tablo 4.2. Ziyaretçilerin demografik özellikleri.....	22
Tablo 4.3. Ziyaretçi değerlendirmelerine ilişkin bulgular.....	24
Tablo 4.4. Dengbejlerin demografik özellikleri.....	28
Tablo 4.5. Diyarbakır Dengbej'lerinin düşünceleri.....	28

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 4.1. Ziyaretçilerin görüşmelerinde sık kullanılan Dengbejlik kültürüne ait kelime bulutu.....	27
--	----

1.GİRİŞ

Diyarbakır çok yönlü tarihi ve kültürü ile oldukça önemli bir konuma sahip bir şehirdir. Geçmişten günümüze kadar getirdiği birçok gelenek ve göreneğin yanında el sanatları ve ticaret alanında da oldukça önemli bir yere sahiptir. Bunların yanında turizm doğal, tarihi ve kültürel olmak üzere 3 kola ayrılmaktadır. Diyarbakır bütün bu özellikleri ile turizm ile ayrılmaz bir bütün oluşturmıştır. Bu bağlamda Diyarbakır özelinde SOKÜM unsuru olan Dengbejlik ve turizm ilişkisi değerlendirilmiştir.

Literatür taraması sonucunda SOKÜM ve Dengbejlik alanında birçok çalışma yapılmış fakat SOKÜM unsuru olarak dengbejler ve turizm ilişkisi üzerine bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Somut kültürel miraslar kadar önemli olan ve onlara oranla daha hızlı bozulma ve unutulma riski ile karşı karşıya olan Somut Olmayan Kültürel Miras değerleri de önemlidir. SOKÜM geçmişten günümüze kadar gelen o dönemde yaşamış olan toplulukların yeme-içme, gelenek ve göreneklerini kapsamaktadır. Çalışma kapsamında Dengbejliğin turizm ilişkisine bakılmıştır. Dengbejliğin temelinde geçmişi anlatma ve hatırlatma amacı vardır. Dengbejlik bir müzik geleneğidir. Müziğin icrasında görev alanlar ve sese biçim veren dengbejdir. Dengbejler geçmişin izlerini ellerini kulaklarına götürerek ve enstrümansız şekilde kamlarıyla taşıma görevini üstlenmişlerdir. Dengbejliğin kendine özel kuralları olduğundan sözlü edebiyatın bir parçası olarak görülebilir.

SOKÜM unsuru olan dengbejliğin gelişimi ve devam etmesini sağlayacak olan en önemli etken turizmdir. Bu çalışma dengbejliğin ve turizmin beraber gelişmesi ve dengbejliğin daha fazla tanınması için olanak sunacağı düşünülmektedir. Diğer bir yandan bu alanda faaliyette olan işletmelere yön gösterici ve dengbejlik ve turizm ilişkisi üzerine yazılacak çalışmalara kaynaklık edecek bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Bu tez nitel çalışma yöntemi ile yazılmış olup, yarı yapılandırılmış soru formatı ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak bulgular açığa çıkmıştır. Dengbejler ve ziyaretçiler ile ayrı şekilde yapılmış görüşmelerin neticesinde birçok sonuç elde edilmiştir.

Çıkarılan sonuçlar arasında dengbejler ile yapılan görüşmelerde her geçen yıl ziyaretçi sayısının arttığı, genel olarak Diyarbakır haklı dışında ziyaretçi ağırladıkları ve dengbeklikten elde edilen miktar az olduğunda gençler tarafından tercih

edilememesinden kaynaklı unutulma riskiile karşı karşıya olduğu gör÷lm÷ştür. Ziyaretçiler ile yapılan görüşmeler de ise buradan memnun ayrılışlar da bazı eksikleri fark etmişlerdir. Mekân olarak daha geniş ve dengbejlere özgü bir yer beklediklerini dile getirmişlerdir. Ortak hissedilen duyguların üzüntü, hüzn olduğu ve geçmişi hatırlatma konusunda rol oynadığı ortaya çıktığı gör÷lm÷ştür. Ayrıca SOKÜM unsurları ziyaretçiler için bir motivasyon kaynağıdır. Turizm dengbekliğın gelişmesi ve tanınması için olumlu bir etkiye sahiptir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Miras

Miras kavramı içinde bulunduğu toplumlar için tanımlayıcı ve tamamlayıcı görevi üstlenmiştir. Miras, kültürün izlerini taşıyarak gelenekselliği ve çağdaşlığı içerisinde barındıran, mekân ve zaman kavramaları ile ilişkisi bulunan bir kavramdır (Kaçmaz, 2023). İnsanlığın ortak paydası olarak kabul edilen miras, geçmişten gelecek kuşaklara aktarılmaya devam edecektir. Doğal ve kültürel olmak üzere miras sayılabilecek birçok değer, varlık, eser ve alan vardır. Toplumların belleği olan miras yalnızca gözle görülebilen somut unsurları değil, ayrıca soyut unsurları da kendi içerisinde barındırmaktadır. Doğal miras; estetik ve bilimsel bir açıdan değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan oluşan doğal anıtlardır. Doğal Miras kapsamına, evrensel değer taşıyan fiziksel, biyolojik, jeolojik oluşumlar, sit alanları ve doğal yapıların olduğu yerler girmektedir (Çapar ve Yenipınar, 2017). Miras, bir bütün olarak insanlığın kültürel ve doğal kaynaklarını içinde barındıran bir kavramdır.

2.2 Kültür

Kültür kelimesinin Latince dilinde ‘cultura’ ya da ‘colere’ sözcüklerinden türetildiği bilinmektedir. Bu kelime 1700’li yıllardan sonra ilk defa insan deneyimi ve insan hayatı olarak anlam kazanmıştır (Güneren, 2021). 1871 yılında antropolog Edward Tylor kültür kavramını en geniş şekilde etnoğrafik anlamıyla ‘*insanın bir toplumun üyesi olarak bilgi, inanç, sanat, ahlak, yasa, görenek ve başka herhangi bir yetenek ya da alışkanlığı içeren karmaşık bir bütün*’ olarak tanımlamıştır (Külcü, 2015). Kültür, bir toplumun yaşamını devam ettirdiği alanlarda, yaşanılan, öğrenilmiş olan, paylaşılan, kabul görülmüş, bazı süreçlerde ve durumlardan kaynaklı kısmen değişikliklere maruz kalabilen değerlerdir (Nişancı, 2012). Geçmişteki nesillerden sonraki nesillere miras kalan ve yaşantıya dair her türlü ‘maddi ve manevi’ her şeyi içine alan kurallar, inançlar ve değerlerin bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Çoğunlukla toplumların geleneği olarak kabul görmüş insanların öğrenilmiş davranışların birleşimidir (Eren, 2021). Kültür bir toplumun benliğini ortaya koyar ve var olduğu toplumda, o topluma özgün değerleri taşır. Kültür, medeniyetleri birbirinden ayıran ve farklı değerlerini ortaya koyan bir kavramdır ve bu kavram içerisinde topluma ait inançları ve gelenek

görenekler de vardır. Toplumda yetişen bireyler kültürel kimliklerini ortaya koyar. Kültür o toplumda yetişen bireylere aidiyet duygusu katar ve toplumdaki herkesi bir çatı altında toplar.

2.3 Kültürel Miras

Kültürel miras aynı ortamda yaşayan insanların geçmişlerini anlatmayı amaçlayan, somut ve soyut olarak ikiye ayrılan, aynı toplumdaki insanlar ve gelecekteki kuşaklar için anlam kazanan bir zenginliktir. Kültürel miras ‘geçmişten miras alınan ve farklı nedenlerle geleceğe miras bırakılmak istenen fiziksel olarak var olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile topluma ait değerler bütünü’ şeklinde tanımlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Kültürel miras insanların bugünü ve geçmişi ile bağlantı kurmasını sağlar ve yaşanan kültür ile insanlara ışık olur (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017). Önceden yaşayan nesiller aracılığıyla oluşturulan sözlü ve sözsüz gelenekler, geleneksel ürünler, ritüeller, kutlamalar ve en gerekli alanında deneyimler sonucu ortaya çıkan kavram olarak tanımlanabilir (Yılmaz, Şahbudak vd., 2017). Kültürel miraslar insanların geçmişlerini tanıması ve koruması için önemli değerler olarak görülmektedir (Halaç ve Bademci, 2021). Kültürel miras *‘daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserler; dil, kültür gibi yaşanmışlardan günümüze kalanlara verilen genel bir isim’* olarak tanımlanmaktadır (www.unesco.org.tr).

Birinci ve İkinci dünya savaşından sonra insanlığa ve çevreye verilen zarardan sonra kültürel miras alanlarının korunması için önlemlerin alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. UNESCO’nun yaptığı çalışmalar sonucu kültürel miras unsurlarının sadece o toplum için değil gelecekteki kuşaklar içinde anlam ifade ettiği kabul edilmiştir. Kültürel miras unsurlarının taşıdığı bilimsel ya da sanatsal değer yanında insanlığın ortak mirası olmasından kaynaklı korunması ön plandadır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017). Dünya Miras Sözleşmesi’nin ön sözünde *“kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiği”, ‘kültürel ve doğal mirasın parçalarının istisnai bir öneme sahip olduğu ve bu nedenle tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak muhafazasının gerektiği’ ve ‘kültürel ve doğal mirasın korunmasına iştirakin, bütün milletlerarası camianın ödevi olduğu’* kabul edilmektedir. UNESCO’ya göre yaratıcılığın kaynağı olarak gösterilen kültürel mirasın her şekliyle korunması gerektiği

ve insan deneyimi ve amaçlarının bir kaydı olarak zenginleştirilip gelecek kuşaklara teslim edilmesi gerektiği savunulmuştur. Bununla beraber kültürler arası bir etkileşim olması söz konusudur (www.unesco.org.tr). Kültürel miras geçmiş yaşantıdan gelecek kuşaklara bilgi aktardığından dolayı belgesel bir değere sahiptir. Kültürel mirasın bozulmasını tehdit eden bazı unsurlar vardır. Bunlar; doğal nedenler, meydana gelen ısı ve nem koşulları, hava şartları ve oluşan fiziksel ve kimyasal bozulmalardır. İnsan kaynaklı sebepler ise kültürel miras unsurlarına yeterince değer verilmemesi ve bakımsızlık, savaşlar, terör, yağma ve hırsızlık şeklinde sıralanabilir.

Kuşçuoğlu ve Taş'a (2017) göre, kültürel miras, aynı toplum içerisinde bulunan insanların geçmişlerini anlatan geçmiş deneyimlerini ortaya koyan, somut ve soyut olarak ikiye ayrılan ve üstünde bulunduğu insanlık için değil gelecek bütün kuşaklar için önemli bir anlam ifade eden zenginliktir. Kültürel mirasın var olduğu bölgelerde sosyal, ekonomik ve fiziksel bir kaynak olduğu görülmektedir. Kültürler mirası korumak ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak önemli bir görevdir. Kültürel kaynaklar ve turizm arasındaki yakın ilişki bulunmaktadır (Uslu ve Tiper, 2006). Gümüşçü (2018)' ye göre ülkemizde bulunan doğal güzelliklerin yanında geçmişten gelen geleneklerin de kültürümüze çok fazla değer kattığını ve bu şekliyle '*açık hava müzesi*' niteliğini taşıdığını vurgulamıştır (Gümüşçü, 2018).

2.4 Somut Kültürel Miras

Somut kültürel miras dokunulabilen görülebilen fiziksel bir yapıya sahip olan ve kültürel bir değeri olan insanlar aracılığı ile yapılmış somut varlıkların tümü olarak adlandırılabilir. İnsanların normal hayatlarında dini, ekonomik ve kültürel gereksinimleri vardır. Bu gereksinimlerini yerine getirmek amacıyla yaptıkları yapılar (cami, kilise, vb.) ve ortaya çıkardıkları değerler somut kültürel miras içerisine girmektedir. Somut kültürel miras unsurları temelinde mirasın korunup gelecek nesillere aktarılması hedeflenen maddi öğeler olarak tanımlanmıştır. Günden ve Güneren'e (2021) göre kültürel miras geçmiş kuşakların içinde gelip geçtiği zaman ve süreç doğrultusunda meydana getirdiği, biriktirdiği, gelişim gösterdiği maddi ve manevi değerlerin sembolüdür. Bu sebeple iyi benimsenmesi öğretilmesi ve yaşatılması gerekmektedir. Mavuş'a göre (2021) kültürel miras ortak paydada yaşayan toplumun gelecek nesillere aktardığı ve bıraktığı somut ve soyut tüm değerlerdir ve ortak mirası korumak bilmek yaşatmak kültürel miras yönetiminin en temel amacıdır. Somut kültürel

miras unsuru olarak kentsel ve doğal kentler, tarihi alanlar, müze ve ören yerleri cami ve kilise ve dini yapılar somut kültürel miras unsurlarındandır. Yılmaz’a göre (2020) Türkiye, diğer ülkelere oranla daha fazla kültürel çeşitliliğine ören yerlerine ve sit alanlarına sahip bir konumdadır ve somut kültürel miras olarak nitelendirilen “sit” alanları, ören yerleri güncel yerleşme alanlarında varlığını devam ettirmektedir.

2.5 Somut Olmayan Kültürel Miras

2003 yılında UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme, “*somut olmayan kültürler mirası korumak ilgili toplulukların gruplarını ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek somut olmayan kültürel mirasının önemi konusunda ulusal ve uluslararası iş birliği ve yardımlaşmayı sağlamak*” hedefi ile imzalanmıştır. Buna bağlı olarak somut olmayan kültürel miras; sözlü anlatımlar, toplumsal uygulamalar, gösteriler, el sanatları ve doğa ve evren ile ilgili bilgi ve uygulamaların hepsini kapsar (Türker ve Çelik, 2012). SOKÜM 20 yüzyılın başlarında değer görmeye başlamıştır ancak bu unsurlar sürekli değişen ve gelişen toplumlarda tehdit altındadır. Bu unsurların soyut olma özelliğinden kaynaklı olarak kaybolma riskleri, somut kültürel miras unsurlarına göre daha kolaydır. SOKÜM kavramı bilimsel bir disiplin değildir.

Kültürel miras unsurlarını korumak amacıyla ortaya çıkarılmış bir programdır (Oğuz, 2013). Bir toplumun kendi parçası olarak gördüğü kültürü kuşaktan kuşağa aktarması gerekmektedir. Asıl koruması gereken SOKÜM unsurları sözlü gelenek ve aktarımlar, el ve gösteri sanatları ve toplumsal uygulamalardır. Türli sanat etkinlikleri toplumsal ve sosyal uygulamalar, festivaller, evren ve doğa hakkındaki bütün bilgi birikiminin geleneksel bir sanat ile icrasına denilmektedir (Çalık ve Ödemiş, 2015).

Bir bölgeyi diğer bölgeden ayıran ya da onunla birleştiren en önemli yapı taşlarından biri somut olmayan kültürel miras unsurlarıdır. SOKÜM unsurlarının korunması, bir toplumda yaşayan insanların kendine has özelliklerini koruma fırsatının verilmesidir. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının temeli topluma dayanan bir kavramdır. Kültürel bir unsurun somut olmayan kültürel miras olarak sayılabilmesi için o mirasın ilk yaratıcılarından da fikirler alınarak ortak bir paydada buluşmuş olması gerekmektedir (Özkılıç, 2023). Geçmişte yaşayan insanların ya da bir toplumun sözel hafızasında yer alan birikimler de SOKÜM olarak adlandırılmaktadır (Şimşek, 2013). Öncü (2021)’ye göre SOKÜM unsurları, içinde mimari, kültürel ürünler gelenekler, anıt

veya eserleri kapsayan bir kavramdır. Bu kavramın en önemli özelliği nesilden nesile aktarılan bilgi ve deneyimlere dayanmasıdır. SOKÜM var olma nedeni nesiller arası bilgi ve deneyimlerin aktarılmasıdır.

SOKÜM unsurlarının aktarılması üretilmesi ve devamını sağlayacak olan bireylerin sürdürülebilirlik kapsamında bilgilerini gelecek nesillere aktarmasıdır. SOKÜM kavramı UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Miras Koruma Sözleşmesinde belirtildiği gibi, "somut olmayan kültürel miras kültürel çeşitliliğin potası ve sürdürülebilir kalkınmanın güvencesi olarak önemini göz önünde tutarak" sözleşmeyi kabul eder. UNESCO Somut olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde, kültürel çeşitliliğin, tercihlerin çeşitliliğini arttıran ve insani kapasiteler ile değerleri besleyen zengin ve çeşitli bir dünya yarattığını ve bu nedenle toplumlar halklar ve ulusların sürdürülebilir kalkınması için ana etken olduğunu" vurgular (Öncü, 2021).

2.6 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

Dünya barışı ve güvenliğini korumak amacıyla kurulan önceliği eğitim, sanat, bilim ve kültürel alanlarda uluslararası iş birliğini savunan bir kurumdur. Türkçe açılımı; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü iken İngilizce açılımı ise; Nations Education, Scentific and Cultural Organization olarak yapılmaktadır (<https://en.wikipedia.org/wiki/UNESCO>). UNESCO'da 195 Üye Devlet ve 10 Ortak Üye Devlet bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmuştur. Kurumun en önemli amacı, çeşitli nedenlerden kaynaklı (doğal afetler, ekonomik durumlar, ihmal, çatışma) zarar görmüş her türlü mirası koruma altına almaktır. UNESCO, evrensel kültürel miras ile insanların insanların zihinlerindeki savaşı engellemekte amaçları arasındadır (Topbaş, 2023).

UNESCO Dünya Miras Listesi içerisinde bulunan dünya çapında 1199 kültürel ve doğal kaynak bulunmaktadır. Bu değerlerin 933 tanesi kültürel ve 227 tanesi doğal varlıktır. 39 tanesi hem kültürel hem de doğal varlıktır. Bu sayılar 2023 itibariyle verilen değerlerdir. Ayrıca her sene yapılan Dünya Miras Komitesi toplantılarında bu sayı artış göstermektedir (<https://kvmgm.ktb.gov.tr>).

2.7 Türkiye’de UNESCO SOKÜM Listesi

Türkiye onuncu devlet olarak 1945 yılında Kasım ayında Londra’da 44 ülkenin katıldığı toplantıda UNESCO Kuruluş Sözleşmesini kabul etmiştir (Çağlar, 2018). Bu tarihten sonra Türkiye’nin özellikle 1990’lı yılların sonundan itibaren listeye somut olmayan kültürel miras değerlerini katmak için özel bir çaba verdiği görülmektedir.

Meddahlık sanatı (2003): Bir gösteri sanatı olarak çoğunlukla Ramazan aylarında önemli bir eğlenme aracı olan meddahlık geleneksel Türk tiyatrosunun seyirlik oyun ve anlatı özelliğinden kaynaklı Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Dinleme ve izleme özellikleri aynı anda gerçekleştirilir. İçerisinde birçok taklit içerir (Sekmen, 2019).

Mevlevi Sema Törenleri (2005): Her sene 1-17 Aralık tarihleri içerisinde uluslararası düzeyde Mevlana’yı anma etkinlikleri gerçekleştirilmektedir. Bu etkinlikler arasında birçok aktivite yapılmaktadır. Bunlar; konserler, şiir dinletileri, Mevlevi mutfağı sunumları, Mevlâna bisiklet turu, Mevlâna yol koşusu vb. Etkinliklerdir (Akmaz ve Sürme, 2018).

Karagöz ve Hacivat (2009): Karagöz ve Hacivat önemli bir gölge oyunudur ve perde arkasına ışık tutularak geleneksel Türk tiyatrosuna bağlı olarak canlandırılan figürlerdir. Seyirci ile bağ kurarak güldürmeyi amaçlamaktadır. Çoğunlukla saraylarda sünnet düğünleri ve mahalle kahvelerinde oynatılmıştır. Tarihi olarak ilk kültürel ürünlerden sayılmaktadır (Yılmaz, 2023).

Aşıklık (Ozanlık) Geleneği (2009): bu gelenek usta çırak ilişkisine dayanmaktadır. Aşık içerisinde var olduğu toplumun ekonomik, kültürel toplumsal ve siyasi konular üzerindeki duygu ve düşüncelerini aktaranlardır. Geçmiş ve gelecek arasında bir köprü kurar (Heziyeva, 2010).

Geleneksel Sohbet Toplantıları (2010): geleneksel sözlü kültürün ve bir eğlence olarak kullanılan sohbet toplantıları genellikle kış aylarının uzun gecelerinde insanları bir arada tutarak belirli kurallar etrafında güzel vakit geçirmelerini ve dayanışmayı sağlamak hedefi ile yapılan sosyal bir organizasyondur (Atlı, 2018).

Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010): 16 Kasım 2010 yılında UNESCO tarafından “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi”ne eklenmiştir. Türkiye’de ata sporu olarak nitelendirilmektedir. Güreş zamanında Türkiye'nin her yerinden insanlar Edirne'ye gitmekte ve müsabakaları izlemektedir (Soygüden, 2018).

Semah, Alevi-Bektaşî Törenleri (2010): Alevi ve bektaşîler tarafından müzik ve seslerin ritmini ayak uydurarak cemlerde Tanrı'ya ulaşma yoludur. Semah'ın taşıyıcı ve uygulayıcıları Alevi-Bektaşî topluluklarıdır. Saz eşliğinde söylenen sözler ile yapılan törenlerdir (www.ktb.gov.tr).-

Törensîl Keşkek Gelenegi (2011): ülkemizin her bölgesinde küçük farklılıklar ile yapılan bir kış yemeğidir. Ana maddesi buğdaydır. Karmaşık olarak ifade edilen bir yemektir (Çelik, Kaya ve Sandık, 2021).

Mesir Macunu Festivali (2012): 400 yılı aşkın zamandır Manisa ilinde mesir macunu Festivali kutlanmaya devam etmektedir. Bir öykü ile çıkış noktası yaşamıştır. Nevruz haftasında 21-24 Mart tarihleri arasında kutlanmaktadır. Şifalı bitkiler ve 41 baharatın karışımı ile yapılmaktadır.

Türk Kahvesi Kültürü (2013): geleneksel Türk mutfağının vazgeçilmez içeceklerinden biridir. Yapılma aşaması, elde edilmesi sunumu ve içilme biçimi ile kahve türlerine göre kendine özgü ve farklı özellikleri bulunmaktadır. Türkiye'nin gastronomik tanıtlarında kahve kullanılmaktadır. 2013 yılında UNESCO listesine alınmıştır (Eren ve Sezgin, 2018).

Ebru Sanatı (2014): Türk kâğıt süsleme sanatı" olarak listeye girmiştir. En geniş anlamıyla Ebru kitre kıvam arttırıcı ile sıvı üstünde güneşten etki görmeyen ve asit ve benzeri yabancı maddeler olmayan doğal boyaların üzerine serpilmesi ile elde edilen desenlerin kâğıda aktarılmasına denir (Pelit ve Türkoğlu, 2018).

Yassı Ekmek Yapımı: Bir grup kadının bir araya gelerek hem ekmek ve lavaş yapımı sırasında yaptıkları sohbetle dayanarak yapılan kültürel bir aktivite özelliği taşır (Keskin ve Girgin, 2021).

Nevruz: Baharın gelişini ve toprağın dirilişini kutlamak amacıyla yapılan etkinliklerdir. Bahara özlemi anlatır. Nevruz'un var olma felsefesi manevi bir kimlikle dolmuştur (Şengül, 2008).

Geleneksel Çini Yapımı İşçiliği: Osmanlı döneminden itibaren gelen bir kelime olan çini o dönemden saraylara getirilmiş olan Çin porselenlerine karşı duyulmuş olan hayranlıktan ötürü Türk kültürüne girmiş bulunmaktadır (Avşar, 2014).

Bahar Kutlamaları, Hıdırellez: Mayıs ayının 6. gününde kutlanır. Havaların iyice ısınması ve toprağın yeşillenmesi ile kutlamalar yapılır. Kışın baskısından kurtulma sevinci yaşanır ve bu bir bahar bayramıdır (Ükten, 2022).

Dede Korkut Hikayeleri-Mirası: Toplumun fikir dünyasının değiş, duyuş ve konuşma şeklini en iyi şekilde sergileyen tarihi bir semboldür. Hikayeler halkın konuşmalarından beslenen zengin pekiştirmeler yapan kaynaklardır (Koca, 2012).

Geleneksel Türk Okçuluğu: 2019 yılında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi'ne eklenmiştir. Türk devletlerinde gücün maddi varlıkları içerisinde yer alan Geleneksel Türk okçuluğu öğretiminin, kazanımlarının; kuram ve uygulamalar ile desteklenmesi fikrinin bir ürünüdür (Zeren ve Akbulut, 2021).

Minyatür Sanatı: 13 ve 19 yüzyılları arasında Batı ve İslam kitaplarında içerik ile örtüşmesi için yapılan resimlere verilen isimdir. Daha sonra Türk kültüründe nakış olarak girmiş ve el yazmaları ile resim uygulamaları yapılmaya başlanmıştır. Belge özelliği görevini üstlenmeye başlamıştır. Minyatür ile tanımlanan resimler bulunan konum ile ilgili tanımlanmaya başlamıştır. Günümüzde kitap ile ilişkisi pek kalmamıştır. Daha çok tual, deri, aharlı kağıt gibi yüzeylere uygulanmaktadır (Konak, 2015).

Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunları: Daha çok oyunlaştırma yöntemi ile öğretilmek istenen bilgilerin daha kolay öğrenilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Matematikte öğrenimini kolaylaştırmıştır. Mangala oyunu aracılığı ile “çarpma bölme problemleri”, cirit oyunu aracılığı ile “geometri”, 41 Çubuk oyunu aracılığıyla “tek ve çift sayılar”, aşık oyunu aracılığıyla “paralel, kesişen doğrular” gibi konuların öğrencilerin öğrenirken aynı zamanda eğlenmesi amaçlanmıştır (Orak, Karademir ve Artvinli, 2016).

Çay Kültürü: Türkiye’de batı ve Doğu arasında farklı çay demleme ya da içme kültürleri vardır. Maliyeti düşük içecek olarak görülmektedir. Eski dönemlerde sanatsal toplantılarda içilen bir içecek olarak varlığını sürdürmüştür. Türkiye’de Rize’de çay turizmi olarak yapılan bir turizm çeşidi vardır (Bükey ve Göral, 2022).

İpek Böcekçiliği: İpek böceği kozasında bulunan ipeğin ana besin kaynağı dut ağacının yetişmesinden başlanarak hem ipek yetiştirilene kadar geçen zamanı kapsayan İpek böcekçiliği tarımın bir koludur. Geçmiş zamanda insanların iklim koşullarına uygun olarak giyinme ve örtünme ihtiyaçlarını karşılamada kullanılmıştır (Öztürk, 2019).

Nasreddin Hoca Fıkra Anlatımı: Sözlü anlatım içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Birçok bölgede değişik sebeplere bağlı olarak yayılma özelliği göstermiştir. Nasrettin

Hoca fıkralarının sadece Türk kültüründe değil yabancılar içerisinde yayılması bilim adamları içinde çalışma alanı oluşturmıştır. Yaşanılan olayları daha komik bir şekilde anlatarak ders verme amacı ile kullanılan bir sözü anlatım biçimidir (Bayraktar, 2013).

2.8 Diyarbakır'ın Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri

Diyarbakır'ın somut olmayan kültürel miras değerlerine özellikle son yıllarda bir yoğunlaşma söz konusudur ve bunun bölgedeki turizmin gelişmesiyle doğru orantılı olduğu düşünülebilir.

Diyarbakır Velime Gecesi: Diyarbakır'da kış aylarında yapılan sohbet toplantılarına denilmektedir. Düğün ve davet yemekleri için yapılmış toplantılardır. Velime sözcük anlamı ile yetişmek, bir araya gelmek anlamlarını taşır. Küs olan insanlar ve elime gecelerinde barıştırıldıktan sonra musiki icrası başlar (Laçın, 2020).

Ser-i Sali: Yılbaşı anlamına gelmektedir. Kürt toplumunda çocuklar gelin damat rollerine girer ve ev gezmelerinde bulunurlar. Yaşlılar bugünlerde genellikle geçmişten hikayeler anlatırlar.

Murat Şenlikleri: Her sene 28-30 Mart tarihleri arasında kutlanır ve bu şenlikler 3 gün 3 gece sürer. Şenliğin amacı Murat Ovası'nda çadırlarda kalıp dua etmektir. Defler çalınır ve piknik yapılır.

Gülan Şenlikleri: Bölgenin 3 Bayramı olarak kabul gören bu şenlik her sene 14 Mayıs'ta kutlanır. Geçmişte bağları Mervani'lere kadar dayanır. Özellikle ekşili dolma yapılır ve piknik tarzı geçen bir kutlamadır.

Hedik Dökme: Bebeğin dişinin çıkması ile yapılan bir gelenek halini almıştır. Geleneğin amacı bebeğin gelişimi ve büyüme evresini komşu ve akrabalar ile paylaşılmasıdır. Diyarbakır'da bebeğin ilk dişini gören kişi bebeğin dişi kolay çıksın diye atletini yırtar ve ona iki çift beyaz atlet alır (Karakaş, 2012)

Tablo 2.1. Diyarbakır SOKÜM unsurları

Şenlikler	Özel Günler	Sözlü Kültür
Gülan Şenlikleri	Diyarbakır Velime Gecesi	Dengbejlik
Murat Şenlikleri	Hedik dökme	
-	Ser-i Sali	

Tablo-1’de Diyarbakır SOKÜM unsurları şenlikler, özel günler ve sözlü kültür olarak 3 grupta listelenmiştir.

2.9 Dengbejlik

Dengbejlik anlamı olarak deng (ses), bej (söylemek) kelimelerin birleşmesinden türemiş bir kelimedir. Dengbej’lik geçmişte yaşanmış bir olayı ya da söylemek istediği konulara ritimsel ve ezgisel şeklinde süsleyerek dile getiren Kürt etnisitesine bağlı olan müzisyen icracılardır (Adıgüzel, 2019). Öncü (2011) ’ye göre dengbej, ses ve sözü estetize eden ve sesle birlikte söze biçim veren emsalsiz bir irade ile sözlü kültür ve değerler ile iç içe olan ozan ve müzisyenlerdir şeklinde tanımlama yapmıştır. Dengbejler uzun yıllardan beri gelen ve toplumun hafızasında kalmayı başaran acıyı, sevinci, öfkeyi, özlemleri, gizli sevdaları, ihanet ve kavgaları, yiğitlikleri, savaşları kısaca insana ait bütün duyguları kendi seslerini kullanarak ve bunları gelecek kuşaklara aktaran hikâye anlatıcılarıdır (Cebe, 2012). Dengbejlik önceki nesillerin gelecek nesillere istek ve dileklerini iletir ve dengbejlerin odak noktası hafızadır. Dengbejlerin bilgi aktarımında aktif rol oynadığı ve yalnızca gözlemle açıklanamayacağı dengbejlerin olayların içinde olduğu ve bundan kaynaklı anlatımlarının çok gerçekçi olduğu vurgulanmaktadır (Taş, 2016).

Yapılan çalışmalarda dengbejlerin üçe ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki halk dengbejleri, ikincisi mir ve beylerin dengbejleri, sonuncusu ise gezici *mitriblardır*. Bu üç tür dengbejlerden bazıları kendi eser ortaya koyar bazıları ise diğer dengbejlerin eserlerini okurlar (Öncü, 2011). Dengbejler Kürt toplumunda sözlü kültürün temeli olarak gösterilebilir. Dengbejlik kültürü o dönemin yaşadığı ve yaşanmış olabileceği birçok konuyu kendi teknikleri ve müzikal bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar. Dengbej toplumun sesi olmakla birlikte o toplumdaki gelenek ve görenekleri gelecek kuşaklara aktarılmasında rol oynar.

Biçim ve içerik dengbej müziğinin iki önemli unsurudur (Bulmuş, 2018). Dengbej kamlarında oluşmuş bütün toplumsal ve kültürel olayları çok geniş ve yönlü bir şekilde olayları sonraki kuşaklara iletir. Klam kelimesi muhtemelen kelandan türetilmiştir. Kürt kültüründe dengbejlerin söylemiş olduğu şarkılara verilen isimdir. Geçmiş kuşakların kendilerinden sonra gelecek olan kuşaklara istek ve beklentilerini sözlü bir şekilde aktarmaya çalışır. Dengbejlerin odak noktası bellektir. Dengbejler

yalnızca şarkı söylemez bunun yanında öyküler ve destanlar anlatır, rutin gelişen olayları haber verir, halk tiyatrosu sergiler ve iletişim-bildirişim görevini üstlenir (Adıgüzel, 2019).

Dengbejliğin tarihini tam bir şekilde bilmek ya da tahmin etmek oldukça zordur. Dengbejlik kültürü Kürt toplumu için önemli bir yere sahiptir. Çünkü kürtler tarihe yönelik birçok bilgiyi dengbejler aracılığı ile öğrenmiştir. Dengbejlerin yazıdan ayrı olarak hatırlama gücü yüksektir. Dengbejlik kültüründe enstrüman çalınması pek görülmez (Taş, 2015). Toplum içerisinde oldukça saygın bir konumda bulunan dengbejler hikâye anlatıcı özelliğinin yanında gezgin olarak da bilinirler. Bundan dolayı bulundukları coğrafyada aileler arası kavgalarda barıştırmacı görevi üstlenmişlerdir ve elçilik görevinde de bulunmuşlardır (Akcan, 2014).

Uygar (2009)'a göre dengbejlik geleneğinin özelliklerinin yanında Kürt toplumunda oluşan değerlerin nasıl kurulduğunu, hangi çeşitten bellek ortaya çıkarıldığını, hangi çeşit anıları sözlü anlama müdahil ettiğini, toplum içerisinde var olan söylemlerin hangilerinin ortak söz ve değere taşıdığını ayrıca kürtlerdeki uluslaşma süreci içerisinde dengbejlik geleneğinin etkisi de vardır (Uygar, 2009). Dengbejlerin Diyarbakır'da daha önceleri dağınık ve özellikle kahvehane-kıraathanelerde cereyan eden geleneği 2007'den itibaren daha düzenli ve kendilerine ait bir mekân üzerinden yürümeye başlamıştır.

2.10 İlgili Çalışmalar

Literatür taramasında, kültürel miras; somut ve somut olmayan miras konularında yapılan çalışmalar genel ve özel olarak dengbejlikle ilgili çalışmalar taranmıştır. Genellikle çalışmaların bu unsurların korunmasına yönelik ilgili paydaşların algı ve değerlendirmeleri ile çeşitli önerileri içeren araştırmalardan oluştuğu görülmektedir. Uslu ve Tiper (2006)'ın çalışmasında turizmin hem yerel kültürlerin yok olmasına sebep olduğu hem de bu yerel kültürlerin korunup tanıtılmasına olanak sağladığı görüşleri savunulmuştur. Özdemir'e göre (2013) günümüzde dünyanın en çok gelir kaynağı sağlayan sektörlerinden olan turizmin kültürel miras kaynaklarından ayrı düşünülmesi mümkün değildir ve bu anlamda bu kaynakların korunması gerekmektedir. Kürkçü' ye (2015) göre kültürel miras aynı toplumda yaşayan insanların var olduğu süre içerisinde kullandığı, tecrübe ettiği bütün bilgi birikimidir ve bu bilgi birikimi

zaman içerisinde kaybolabilir, yok edilebilir; bu yüzden gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak olan şeyin eğitim olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaderli (2014), kültürel miras unsurlarını koruma amacıyla hem ulusal hem de uluslararası alanda yeterli donanım ve gelişmelerin mevcut olduğunu belirtmektedir. Başat (2013), somut kültür mirasının durağan bir yapıya, somut olmayan kültürler mirasın ise dinamik bir yapıya sahip olduğuna dikkat çekmiş; bundan hareketle her iki kültürel mirasın korunması bağlamında belirgin farklar olduğuna değinmiştir. Mavuş (2021) geçmişten günümüze kültürel miras alanlarında birçok tahribatın söz konusu olduğunu vurgulamış; Yılmaz (2020) da bu nedenle bu mirası koruma bilincinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kurt (2023) SOKÜM değerlerinin turizm sektöründen faydalanarak varlığını sürdürebilmesi için değerlerin nerede, ne zaman, kim ve kim aracılığıyla tanıtılıp sunulması, önceden bilinmesi ve yol haritalarının çıkarılması gerektiği sonuçlarına varılmıştır. Türker ve Çelik (2012), somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak düzenli kullanımı ve alternatif ürün çeşitliliği sağlama konusunda örnekler geliştirmiştir.

Kim vd. (2019), somut olmayan kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliği, uygulayıcılar tarafından turizm kaynağı olarak görülmesinin yanında bu değerlerin özgünlüğüne, aktarılan gelenek ve göreneklerin, kalıtsal kimliklerin var olmasında bütünleştirici oldukları fikrine ulaşmıştır. Qiu vd. (2019)' SOKÜM unsurlarının ziyaretçilerin ziyaret etme niyetine etkisinin olduğunu; seyahat etme niyeti üzerinde rol oynadığını belirlemiş ve bu unsurların turizm pazarında gelişmeye açık olduğunu savunmuştur. Qiu vd. (2022) başka bir çalışmada ise turizmde Somut Olmayan Kültürel Miras başlığı altındaki çalışmalar incelenmiş olup SOKÜM alanında yapılan çalışmalarda genelde turist davranışı, turizm gelişmesi ve sürdürülebilirliği ve destinasyon pazarlamasında aktif rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Tülek (2021)'in araştırmasında SOKÜM değerlerinin tanıtılıp korunması turizme katkı sağlayacağı ve bu katkının sağlanması için tanıtım yapılması; iller arasında rotaların çizilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Soybalı vd. (2022)' ne göre turizm öğrencilerinin SOKÜM unsurlarına olan ilgi ve tutumlarının ölçülmesi sonucunda bilgi düzeylerinin düşük olduğu kanısına varılmıştır. Bu çalışmayı destekleyen başka bir çalışmada Yılmaz vd. (2017), öğrencilerin bilgi düzeylerinin normalden düşük olduğunu ve bunun nedeni olarak da genç yaşta SOKÜM unsurlarının yeterince gündemde olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmaları destekleyici nitelikte olan Sağ ve Ünal (2019)'ın

çalışmasında, öğrencilerin geleneksel oyunlar dışında SOKÜM unsurlarına karşı farkındalık düzeylerinin oldukça düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Uygar (2009)'a göre dengbejlilik geleneğinde kadınların, anlatılan konuların, kullanılan söz ve üslupların, hangi tür kullanılan belleklerin ve dengbejlilik eğitim biçimleri anlatılmış; Akcan (2014) da dengbejlilik kültürünün biçim, olgu ve anlatım biçimi, diğer sözlü kültürler unsurlarıyla karşılaştırılmıştır. Bu gelenekler farklı yerlerde ve biçimlerde var olmasına rağmen anlatılanlar, yaşanan olaylar birbirine benzer türde oldukları ve kendilerine has olan sözlü kültür ürünlerine yarattıkları görüşüne varılmıştır. Yüzbaşı (2012)'ya göre dengbejlilik yalnızca Kürtlerin değil aynı zamanda o coğrafyanın tamamında toplumsal hafıza görevini üstlenmiştir ve bu bağlamda çalışmada dengbej kültürünü ve yaşadıkları topraklarda anlatılanları sinemaya dönüştürmek için zemin hazırlanabileceği görüşündedir. Adıgüzel (2019) çalışmanın zaman içerisinde gelişmiş olan dengbejlilik açısından geleneksel müzik kültürüne ilişkin kaynak niteliği taşıdığı görüşü ortaya çıkmıştır. Taş (2015) dengbejlerin en önemli özelliklerinden sayılan tarih anlatıcılığı ve geleneklerin aktarılması konusunda eskisi gibi icra edilmediği ve bunları icra edenlerin zaman içerisinde şairane ve yaratıcı olma özelliklerinin aşındığı tespit edilmiştir.

Demir (2021) Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras unsuru olan Dicle (On Gözlü) Köprüsü her iki kültürü birbirine kattığı değerin tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması; turizm etkinliklerinin sayısında zenginleşmede etkili olacağı sonucu ortaya çıkarılmıştır. Çağlar (2018) UNESCO Listesine girmiş olan Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri paydaşlar tarafından farkındalık düzeyinin olmadığı ve Diyarbakır ilinde yaşanan terör olaylarından kaynaklı turizmi doğrudan olumlu bir yönden etkilemediği anlaşılmıştır.

3. METARYEL VE YÖNTEM

3.1 Araştırma Alanı: Diyarbakır/ Diyarbakır Dengbej Evi

Diyarbakır Dicle Nehri'nden 100 metre yükseklikte olup Güneydoğu Anadolu'nun orta kısmında bulunan bir şehirdir. Diyarbakır 17 ilçeye sahiptir ve bu ilçelerin dördü merkezdedir. Bunlar; Bağlar, Sur, Yenişehir, Kayapınar, Ergani, Hani, Lice, Kulp, Kocaköy, Hazro, Dicle, Silvan, Çermik ve Çüngüş'tür. Diyarbakır ilinde karasal iklim görülmektedir. Bitki örtüsü bozkırdır. Diyarbakır'da makam çiçeği ve ters lale yetismekle birlikte 24 ayrı gül çeşidi vardır. Diyarbakır'da turizm doğal, tarihi ve kültürel olmak üzere 3 kola ayrılmaktadır. El sanatları ve ticaret oldukça önemli bir konumdadır. Eski çağlarda olduğu gibi birçok bölge arasında köprü görevi üstlenmiştir. Günümüzde ise hayvancılık ve tarım ön plandadır. Bunların yanında da turizm, sanayi ekonomisini meydana getirmektedir (Denli, 2018).

Diyarbakır'ın ilk kuruluş sebebi olarak Hz. Yunus Peygamberin oraya gelmesi ile bağlantılıdır ve Diyarbakır insanı Hz. Yunus'tan hiçbir mucize beklemeden Müslüman olmaya karar vermişlerdir (Okumuş, 2012). Şehrin kuruluş tarihi net olarak bilinmemekle birlikte yapılan araştırmalara göre MÖ.3 bin yıllardan günümüze ulaşan merkezi değişmeden yerleşim görmüştür. Şehir egemenliği altına girdiği krallık tarafından farklı isimlerle anılmıştır. İlk adı olarak Asur hükümdarı Adad Nirari 'Amidi' ya da 'Amedi' olarak nitelendirmiştir. Son olarak da cumhuriyetle birlikte 'Diyarbakır' şeklinde değiştirilmiştir (www.kulturportali.com). Bilinen Anadolu'nun en eski yerleşim yeri Çayönü'de Diyarbakır iline bağlı Ergani'de bulunmaktadır. Bu yerleşim yerinin tarihi MÖ. 7250-6750 yıllarına kadar dayanmaktadır. Diyarbakır ilinde gezilmesi gereken üç önemli müze bulunmaktadır. Bunlar; 1988 yılında düzenlenmiş olan Diyarbakır Müzesi, Osmanlıdan kalan eserleri muhafaza etmektedir. Bir diğeri ise 1808 yılında inşa edilmiş olan sivil mimarlık örneklerinden sayılan ve Ziya Gökalp'in doğmuş olduğu Ziya Gökalp Müze Evi'dir. Son olarak Cahit Sıtkı Tarancı'nın doğmuş olduğu müze evidir. Gezilmesi gereken köprüler ise, Diyarbakır Malabadi Köprüsü, Abbasiler dönemine ait, Silvan sınırları içerisinde bulunan bir köprüdür. Mostar Köprüsüne benzemektedir. Dicle (On Gözlü) köprüsü şehrin güneyinde şehre 3 km uzaklıkta bulunmaktadır. Tarihi 1065 yılına kadar uzanmaktadır. Bazalt taştan 10 göz olarak inşa edilmiştir. Ayrıca Diyarbakır ili ipek yolu üzerinde bulunması nedeni ile önemli hanlara sahiptir. Bunlar; Deliler Hanı, Hasan Paşa, Çiftehan ve Yeni Han'dır.

Geçmişte de olduğu gibi gümüş ve hediyelik eşyalar satan dükkanlar bulunmaktadır (www.diyarbakir.ktb.gov.tr)

Dünyanın en eski kaleleri arasında yer alan ve Çin Seddinden sonra en uzun olan surlar, Diyarbakır'ın en önemli simgesi sayılmaktadır. Surların yapım zamanı tam anlamıyla bilinmemektedir. Diyarbakır çok eski bir yerleşim olduğundan kaynaklı çok zengin folklor kültürüne ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanında gastronomi ve gelenekler açısından da oldukça önemli bir kimliğe sahiptir.

Diyarbakır karpuzu çok meşhur olsa da birçok meşhur yemeği vardır. Bunlar arasında; Duvaklı pilav, Kaburga dolması, Kibe mumbar, Hillorik, Bostana ve Lebni vardır.

3.1.1 Diyarbakır Dengbej evi

2007 yılında Diyarbakır'ın Sur ilçesinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi aracılığıyla açılmıştır. 5 bin yıllık bir geçmişi olan “Dengbejler” burada haftanın altı günü ‘stran’ olarak bilinen Kürtçe sözlü edebiyat yaparlar. Burada söylenen “stranlar” ve kıamlar gelen yerli ve yabancı turistlere ücretsiz bir şekilde söylenmektedir. Pazartesi günleri hariç her gün açıktır. Bir kadın on dokuz erkek olmak üzere 20 dengbej vardır. Günde 4 dengbej, haftada 5 grup şeklinde dengbej evinde bulunmaktadırlar. İlk açıldığı zaman daha fazla dengbej vardı fakat yıllar içerisinde dengbej sayısı giderek azalmıştır. Dengbej evinde gelen ziyaretçilere çay ve su ikram edilmektedir. Sonbahar ve ilkbahar mevsimlerinde çok fazla ziyaretçi gelmektedir. Hafta sonu yaklaşık olarak 1000 kişi ağırlanmaktadır. Ortalama aylık 5000 kişi burayı ziyaret etmektedir. Fakat kış ve yaz aylarında bu sayı hava koşulları nedeniyle azalmaktadır. Yıllık ortalama 80-100 bin kişinin kahveyi ziyaret ettiği tahmin edilmektedir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Tez, denbejlilik geleneğinin Dengbej evi üzerinden icra edilmesinin Diyarbakır turizmi ile ilişkisini kendisine temel soru olarak almıştır. Tez, karşılıklı olarak bir somut olmayan kültürel miras unsuru ile turizmin birbirini etkileyip etkilemediğini merak etmektedir. Araştırmanın amacı, SOKÜM unsuru olan *dengbejlilik* geleneğinin

Diyarbakır turizmine ve turizmin dengbej geleneğine etkisini belirlemektir. Bunun için konunun temeldeki paydaşları olan ziyaretçiler ve dengbejlerin düşüncelerine odaklanılmış; Diyarbakır’da bulunan “Dengbej Evi”ni ziyaret edenlerin motivasyonları, deneyimleri ve farkındalıkları ile bu geleneksel mirasın taşıyıcısı olan “Dengbejlerin” değerlendirmeleri esas alınmıştır.

3.3. Araştırmanın Önemi

Araştırma, literatürde daha önce “dengbejlik” ve “dengbej evi” ile turizm arasındaki ilişkiyi sorgulaması bağlamında literatüre katkı sağlayacaktır. Literatürde daha önce böyle bir çalışmaya rastlanılmamış olması çalışmayı önemli kılmakta; “dengbejlik” hakkındaki farkındalığın ve bilgi havuzunun genişlemesi ve turizme etkisinin belirlenmesi bağlamında daha önce yapılmamış önemli bir çalışma olması hedeflenmektedir.

3.4. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, Somut Olmayan Kültürel Miras’ın sözlü geleneğinin bir parçası ve onun taşıyıcısı olan “Dengbejliğin” Diyarbakır turizmine etkisini kapsamaktadır. Araştırma, Diyarbakır’da bulunan Dengbej Evi’ni ziyaret eden ziyaretçiler ve hali hazırda orada dengbejlik kültürünü icra eden Dengbejlerle sınırlıdır.

3.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu tezin araştırma evreni Diyarbakır ilinde bulunan Dengbej Evi’ni ziyaret eden ziyaretçiler ve halihazırda orada Dengbejlik geleneğini sürdüren “dengbejler” oluşturmaktadır. Dengbej evini ziyaret edenlerin sayısına ilişkin bir kayıt tutulmamakta; resmi bir veri de bulunmamaktadır. Ancak özellikle ilk ve son bahar dönemlerinde bu sayının arttığı araştırmaya katılan Dengbejlerin verdiği bilgilerden dolayı bilinmektedir. Dengbej Evi’nde halihazırda resmi “dengbej” sayısı 20’dir. Toplamda 30 ziyaretçi ve 6 “Dengbej” ile yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmıştır.

3.6. Araştırma Sınırlılıkları

Turizmim mevsimsel olmasından kaynaklanan nedenlerden dolayı yaz ve kış mevsimlerinde daha az ziyaretçi gelmektedir. Araştırma Dengbejlerin hepsine ulaşmak konusunda sınırlılıklara sahiptir. Dengbejlerin düzenli bir çalışma-mesai sistemi içerisinde çalışmamaları nedeniyle ziyaretlerde Dengbej evinde olan Dengbejlerle görüşülebilmıştır.

3.7.Yöntem

Bir alan araştırmasına dayanan tez, nitel araştırma yöntemlerini kullanmıştır. Nitel araştırma, kişilerin olaylara karşılaşılan durumları olan öznel bakış açısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Başka bir tanıma göre araştırmacının kendi sınırlarını çözmesi ve kendi emekleriyle incelediği toplumsal konular hakkında bilgi üretme yöntemlerinden biridir (Eren, 2021). Tez kapsamında literatür taraması ve yüz yüze derinlemesine görüşme-mülakat yönteminden yararlanılmıştır. Derinlemesine mülakat yöntemi, çeşitli şekillerde (yüz yüze, telefon/mail, ya da internet yolu ile) yapılabilen nitel veri toplama tekniğidir. Derinlemesine görüşme tekniğinin amacı, görüşme yapılan kişinin yaşamış olduğu deneyimleri ve birikimlerini gün yüzüne çıkarmaktır. Sözlü iletişim kullanılan asıl görüşme aracıdır (Uslu ve Demir, 2023). Sorular yarı yapılandırılmış soru formatında hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış soru formatında soruların sayısı ve soru sorma sırası değişkenlik gösterdiğinden yapılandırılmış soru formatından daha esnektir. Görüşme esnasında akla gelen başka sorularda sorulabilir. Bu kısımda araştırmacı konuya hâkim olmasa oldukça önemlidir (Kozak, 2021). Sorular literatür incelenerek hazırlanmıştır. Dengbej ve ziyaretçiler için ayrı ayrı sorular hazırlanmıştır.

Yüz yüze derinlemesine mülakat yapılarak veriler toplanmış; iki ana gruptan elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle kendi içinde kategorize edilmiştir. İçerik analizi, nesnel, ölçülebilen ve doğrulabilen bilgilere varmak hedefiyle doküman ve metin gibi çeşitli materyalleri kullanarak analiz etmeye yardımcı nitel bir araştırma tekniğidir (Metin ve Ünal, 2022). Tez çalışması kapsamında daha önce SOKÜM ve Dengbejlik alanlarında yapılmış olan çalışmalar ve çalışmalar neticesinde elde edilen

bulgularından yararlanılmıştır. Görüşmeler ses kaydı alınmış daha sonra çözülerek doküman haline getirilmiştir. Ziyaretçiler ile ortalama 15-30 dakika arası; Dengbejler ile 20-30 dakika arası görüşme yapılmıştır. Görüşme esnasında katılımcılar ve dengbejlerden ses kaydı için onay alınmıştır.

3.8.Araştırma Soruları

Araştırmanın temel problemi, Dengbej geleneği/kültürünün Diyarbakır'daki turizme etkisinin olup olmadığı ya da hangi düzeyde olduğunun araştırılmasıdır. Bunun için Dengbej geleneğini somut olarak icra ederek devam ettiren Dengbejlerin Diyarbakır'daki tek mekânı olan Dengbej evi uygun araştırma alanı olarak seçilmiştir. Aşağıda belirtilmiş hem ziyaretçiler hem de denbejlere sorulacak sorular üzerinden turizm etkisinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda ziyaretçilere sorulan sorular;

1-Buraya gelmeden önce dengbejler hakkında bilginiz var mıydı, merak ediyor muydunuz?2-Buraya kendiniz mi yoksa bir acentenin turu ile mi geldiniz?

3-Diyarbakır a gelmeyi tercih etmenizde dengbej evi deneyimi olması etkili miydi?

4-Dengbejlik kültürü ve dengbejleri görmek-dinlemek sizi etkiledi mi neler hissettiniz?

5-Dengbej evi ziyaretinizi, deneyiminizi genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?

6-Bu tür SOKÜM değerlerini deneyimlemek sizin için önemli mi, bir ziyaret motivasyonu-nedeni mi?

7-Nereden geliyorsunuz, meslek ve eğitim durumunuz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Dengbejlere sorulan sorular:

1-Kaç yıldır buraya geliyorsunuz, burada Dengbejlik yapıyorsunuz?

2-Sizin için Dengbejlik nedir?

3-Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz, Dengbejlik ten bir gelir elde ediyor musunuz?

4-Geçmiş yıllara göre karşılaştırdığınızda burayı ziyaret eden ziyaretçi sayısı artıyor mu?

5-Diyarbakır da turizmin artması gelişmesi burayı (dengbej evi) ve sizi nasıl etkiledi?

6-Ziyaretçilerin sizi dinlerken bu evi ziyaret ederken tavır ve davranışlarını nasıl buluyorsunuz; sizi sevindiren ya da üzen şeyler oluyor mu?

7-Dengbejlik geleneğinin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

8-Sizce turizm, bu tür geleneklerin yaşatılması konusunda olumlu mu olumsuz etkiye mi sahiptir?

9- Son olarak kendinizle ilgili (meslek çalışma durumu, yaş eğitim durumu vb. hakkında) kısa bilgi verebilir misiniz?

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Dengbej Evini ziyaret eden ziyaretçiler ve Dengbej Evi'nde dengbejlik yapan dengbejler ile yapılan görüşmelerden elde edilmiş veriler içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiş ve bu tezin bulgular kısmı ortaya çıkarılmıştır.

4.1. Ziyaretçi Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Katılımcılar ile 11.10.2023-18.06.2024 tarihleri arasında görüşülmüştür. Kış aylarında Dengbej Evi'nin bir odasında ilkbahar, yaz ve sonbahar aylarında ise bahçede görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sözlü bir şekilde yapılmış ve daha sonra belge haline getirilmiştir.

Tablo 4.1. Ziyaretçilerin demografik özellikleri

Katılımcı	Eğitim	Cinsiyet	Katılımcı Kimliği	Nereden katıldı
K1	Önlisans	Kadın	Aşı Üretimi	Hakkâri
K2	Lisans	Kadın	Öğretmen	Şırnak
K3	Lise	Erkek	Esnaf	Diyarbakır
K4	Önlisans	Erkek	Sanayici	Bingöl
K5	Lisans	Kadın	Sosyolog	Diyarbakır
K6	Lisans	Kadın	Öğretmen	Batman
K7	Lisans	Kadın	Öğretmen	Almanya
K8	Önlisans	Erkek	ENF teknikeri	İstanbul
K9	Yüksek lisans	Kadın	Öğrenci	Kahramanmaraş
K10	Önlisans	Kadın	Tıbbi sekreter	Bitlis
K11	Önlisans	Kadın	Fizyoterapist	Mersin
K12	Lisans	Erkek	Sağlık Personeli	Ankara
K13	Doktora	Erkek	Akademisyen	Muş
K14	Lisans	Erkek	Öğretmen	Eskişehir
K15	Lisans	Erkek	Sosyolog	Erzurum

Tablo 4.1.(devamı)

K16	Lisans	Erkek	Sosyolog	Adıyaman
K17	Önlisans	Erkek	Tekstilci	İstanbul
K18	Lise mezunu	Kadın	Öğrenci	Bitlis
K19	Lisans	Erkek	Öğretmen	Bitlis
K20	Lisans	Kadın	Psikiyatrist	Bursa
K21	Lisans	Erkek	Öğretmen	İstanbul
K22	Lisans	Kadın	Mühendis	Kanada
K23	Doktora	Kadın	Akademisyen	İstanbul
K24	Lise	Erkek	Esnaf	Diyarbakır
K25	Önlisans	Erkek	Laborant	Elâzığ
K26	Lisans	Kadın	Mühendis	Mersin
K27	Lisans	Erkek	İşçi	Bingöl
K28	Lise	Kadın	Ev Hanımı	Batman
K29	Önlisans	Erkek	Doktor	Batman
K30	Ortaokul	Erkek	İnşaat Sektörü	Şırnak

Tablo 1’de katılımcıların eğitim, cinsiyet. Katılımcı kimliği ve nereden ziyarete geldikleri sıralanmıştır. Buna göre Dengbej Evi Diyarbakır halkından ve dışarıdan ziyaretçi almaktadır. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında; 1’i ortaokul, 4’ü lise, 8’i önlisans, 14’ü lisans ve 3’ü lisansüstünden mezundur. Katılımcıların 17’si kadın ve 13’ü erkektir. Katılımcıların nereden geldiklerine bakıldığında 15’i doğu illerinden, 10’u batı illerinden, 3’ü Diyarbakır’dan ve 2’si yurtdışından gelmiştir. Bu bağlamda doğu illerinden gelenlerin sayısı diğer yerlerden katılım sağlayanlara göre daha fazladır. Bunun nedeni Diyarbakır ilinin doğu illerine olan yakınlığıdır.

Ziyaretçilerin Dengbej Evi’ni ziyarette bulunan katılımcıların Türkiye’nin ve dünyanın farklı yerlerinden geldiği ve genellikle Önlisans- lisans mezunu 22-40 yaşları arasında daha bilinç sahibi oldukları görülmüştür. Dengbej Evi’nde dengbejlik yapan kişilerde ise yaş 50-70 arasında farklılık göstermektedir. Dengbejler Diyarbakır ili ve çevre ilçelerinde yaşamalarına devam etmektedirler. Dengbejlik dinamik bir yapıya sahip olduğundan ziyaretçi sayısı her geçen yıllar artmaktadır. Diyarbakır ilinde

turizmin gelişmesi Dengbej Evi'ne gelen ziyaretçi sayısını da doğrudan olumlu yönde etkilemektedir.

Tablo 4.2. Ziyaretçilerin Dengbej Evi deneyimi

Buraya gelmeden önce dengbejler hakkında bilginiz var mıydı, merak ediyor muydunuz?	Katılımcıların büyük bir kısmı daha önce dengbejlik hakkında bilgisi olduğunu vurgulamaktadır. Daha önce bilgisi ve merakı olduğunu ve araştırmaya başlayacaklarını vurgulamışlardır.
Buraya tur ile mi geldiniz yoksa kendiniz mi geldiniz?	Katılımcıların büyük çoğunluğu kendileri gelmiştir. Tur ile ziyaret eden katılımcılar ise turu kendileri hazırlamış ve dengbej evini bilinçli bir şekilde dahil ettikleri görülmüştür.
Diyarbakır'ı tercih etmenizden önce dengbej evi etkili miydi?	Katılımcıların çoğunluğunda Dengbej Evini ziyaret etmek doğrudan etkili olmamasına karşın Dengbej Evi'ni ziyaret etmeden dönmeyeceklerini vurgulamışlardır.
Dengbejlik kültürünü dinlemek-görmek sizi etkiledi mi? Neler hissettiniz?	Genel olarak katılımcılar dengbej dinlerken üzüntü hissetmişlerdir. Ortak acılardan bahsedildiğinde, geçmişe ait hikayelerin ve olayların anlatıldığını ağıt tarzında söylediğini belirtmektedirler. Dengbejliğin bir tür hatırlatma aracı olduğunu vurgulamışlardır.
Dengbej Evi ziyaretinizi neler olarak nasıl değerlendirirsiniz?	Katılımcıların bazıları mutlu ayrılırken bazıları dengbej evini daha kalabalık olmasını ve Diyarbakır halkının da gelmesini beklediklerini ama öyle olmadığını dile getirmişlerdir. Dengbej Evini deneyimini genel olarak olumlu değerlendirmektedirler.
Bu tür SOKÜM değerleri sizin için önemli mi, motivasyon kaynağı mıdır?	Bu tür SOKÜM değerleri katılımcılar için seyahat motivasyonudur ve bu mirasları deneyimlemek önemlidir. Katılımcıların geneli Diyarbakır ilini ve dengbej evini bundan dolayı ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 2'de ziyaretçilerin Dengbej Evi deneyimi, motivasyonları ve farkındalıkları incelenmiştir. Bu bağlamda ziyaretçilerle yapılmış görüşmeler neticesinde bulgular ortaya çıkarılmıştır.

Çalışma kapsamında katılımcılar ile yapılmış olan görüşmelerden elde edilen bilgiler şunlardır; katılımcıların Dengbej Evi'ne gelmeden önce Dengbejler hakkında bilgileri olmakla birlikte katılımcıların çoğu için burası Diyarbakır'ı ziyaret etmenin asıl amaçları ya da nedenleri arasında olmasa da ziyaretin bir parçasıdır.

“Dengbejler hakkında tabi ki önceden bilgi sahibiydik. Sözlü kültürün taşıyıcısı ve kültürel mirasımızın bir parçasıdır. Her zaman Dengbej'in söylediği şarkılar ve dengbejlik ile ilgili merakım vardı.” (K 6, 11 Kasım 2023).

“Daha doğrusu etkili değildir yani sadece dengbej evi için gelmedik, ama gelmişken uğramadan gitmek istemedik”. (K4, 11 Kasım 2023).”

“Sadece dengbej evi için gelmedim ama Diyarbakır bu güzelliği görmemdeki en büyük aracıdır. Daha önceden bildiğim, dinlediğim bizler için ün salmış dengbejler hakkında bilgim vardı ve neler anlattıklarını her zaman merak ediyordum. Burada onları canlı dinlemek oldukça keyif ve gurur vericiydi.” (K23, 18 Haziran 2024).

Ayrıca görüşülen katılımcıların çoğunun bir tur veya seyahat acentesi aracılığı ile gelmediği görülmüştür. Tur ile gelen iki grup ile karşılaşmış ve katılımcılara sorulduğunda turu kendi istekleri doğrultusunda, bir acenteye bağlı olmadan hazırlayıp gelmiş oldukları öğrenilmiştir.

“Bursa’dan geldik. Kendi turumuzu kendimiz organizasyon ettik rehberimizi kendimiz seçtik ve meslek arkadaşlarımızla birlikte geldik (K20, 14 Nisan 2024).”

“Çalıştığımız okulda birkaç öğretmen aramızda anlaşarak öğrencilerimizi buraya tur halinde getirdik, yani turu biz organize ettik. Burayı onlar da görsün istedik, biz zaten buraya kendimiz vakit buldukça geliyoruz ve şehri ve dengbeji seviyoruz. Farklı bir havası var. Farklı bir nefes veriyor.” (K21, 14 Nisan 2024).

Dengbejleri görmek ve dinlemek katılımcılara hüznün, üzüntü ve içsel bir huzur vermiştir. Bu duygular hissedilen ortak duygulardır. Katılımcılar dengbej dinledikleri esnada kendi geçmişlerine ait izler görmektedirler. Bazı katılımcılar Kürtçe bilmediklerinden veya bilmelerine rağmen şive farkından dolayı sözleri tam anlamıyla anlamasalar da yine de hüznün duyduklarını ve kendilerine döndüklerini dile getirmiştir.

“Ben daha çok üzüliyorum. İnsanın kendi iç dünyasına dönmesine ve derin duygular hissetmesine olanak sağlıyor. Müzik ve kullanılan sözlerle insan biraz özüne dönüyor. Şekilde hüznün kaplıyor insanı. İnsanı bir bakıma sakinleştiriyor ve kendi hayatı ile bağdaştırmaya çalışıyor yaşanan olayları.” (K7,11 Kasım 2023).

“İnan ki buraya defalarca geldim ve geldiğimde farklı hikayeler, acılar ve aşk için çekilen çileleri duyuyorum. Her geldiğimde geçmişe gidiyorum. İçimde biraz hüznün yaşamıyor değilim ama bunları günümüze getiren ve bize bellek olan Dengbejlere çok şey borçluyuz (K13,11 Kasım 2023).”

“Etkiliyor, merakta ediyorum. Bir de onları anlamaya çalışıyorum maalesef şive farkından dolayı pek anlamıyorum. Kürtçeyi de iyi biliyorum ama çok mu hızlı söylüyorlar ya da ben mi anlamıyorum? Kelime seçerek kafam da olayları tamamlamaya çalışıyorum. Tam anlatılmak istenen de sorun yaşıyorum (K16, 14 Nisan 2024).”

Dengbejlik geleneğinin tanıtılması ve bilinmesi noktasında ziyaretçiler bazı eksiklikler tespit etmiştir. Bu geleneğin sürdürülmesi için yeterli ilginin gösterilmediği buna rağmen Dengbejlerin önemli bir misyon üstlendiği görülmektedir. Katılımcılar daha geniş bir mekân ve daha kalabalık olmasını beklediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca daha sonra da tekrar ziyaret edeceklerini ve buradan memnun ayrıldıklarını dile getirmişlerdir.

“Şöyle bir şey söyleyeyim isterdim ki daha özel yerleri olsun. Buraya çok vakıf değilim ama bu kültürü daha fazla tanıtabilmelerini isterdim ki bu konuda çok eksiklik var. Burada genelde çok turist görüyorum, isterdim ki Diyarbakır halkı da böyle bir zenginliğe sahip çıksın. Turistler de bu dile çok hâkim değil; Dengbejlik bu dilde ama isterdim ki daha çok tanıtılsın. Bu eksikliği görüyorum. Dengbejlere de çok teşekkür ederim çok mühim bir görevi üstleniyorlar.” (K17, 14 Nisan 2024).

Farklı bir ambiyans farklı bir ortam var burada. Baktığım zaman buraya genç kesim yani yaşları 21-35 yaşları arasında olan kişilerin daha fazla geldiğini görmekteyim. Tarihin kültürün bu ülkede var olan bütün miraslarının bizim ortak mirasımız olduğuna inanıyorum bu yüzden gençlerin buraya gelip böyle dinlemesini takdir ettim. Dengbejlerin ne demek istediğini anlamış olsaydım buradan daha mutlu ayrılacağıma eminim (K20, 14 Nisan 2024).”

“Merak ettiğim bütün geçmiş zaman hikayelerinden her geldiğimde kesitler dinliyorum. Oldukça ilgimi çekiyor söyledikleri her şey ve her sorduğum soruya itina ile tane tane yanıt oluyorum. Buradan genellikle iç huzuru almış olarak çıkıyorum. Fakat daha özel bir mekânda bu kültürü devam etmelerini isterim. Çünkü bizim halkımız için özellikle zor ve önemli bir görev üstleniyorlar.” (K30, 18 haziran 2024).

Bu tür SOKÜM değerlerini görmek ya da gezmek katılımcılar için önemli bir motivasyon kaynağıdır.

“Somut olmayan kültürel miras değerleri tabii ki de önemlidir. Toplumda yazıya geçirilmemiş kaydı alınmamış değerlerin önemi büyüktür. Bu kültürleri yerinde görmek kayda geçirmek ve aktarmak ziyaret sebeplerimizdendir.” (K6, 11 Kasım 2023).

“Bu çok önemli bir soru (Bu tür SOKÜM değerlerini deneyimlemek sizin için önemli mi, bir ziyaret motivasyonu-nedeni midir?) bence. Dengbej de bu değerlerin önemli bir parçasıdır. Böyle Diyarbakır gibi iller için öne çıkmak için turizm alanında oldukça önemlidir. Türkiye’ye geldiğimiz zaman kültürel anlamda gezi yapmayı daha çok seviyoruz. Burası, kesinlikle buraya gelmemiz için önemli Bir motivasyon nedenidir. Daha sık gelmediğim için kendimi eleştiriyorum ayrıca yaşanmışları çok güzel ifade etmenin şeklidir kültür.” (K7, 11 Kasım 2023).

“Çocukluğumdan beridir her zaman tarihi ve kültürel anlamda zengin yerleri merak etmişimdir. Fırsat yarattığım bütün zamanlarımı bize ait mirasları tanımak ve yenilerini görmek için planlamalar yaparım. Ailemin çoğunluğundan bunu öğrendim. Benim için en önemli motivasyon kaynağıdır. Her ne kadar modern zamana ayak uydurmak zorunda kalmışsak da bu kültürlere sahip çıkmalıyız.” (K26, 18 Haziran 2024).

Şekil 4.1. Ziyaretçilerin görüşmelerinde sık kullanılan Dengbejlik kültürüne ait kelime bulutu

4.2. Dengbejlerin Değerlendirmeleri

Tablo 3’te araştırmaya katılan Dengbejlerin yaş, eğitim, meslek ve doğum yerleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Dengbejler ile yapılan görüşmeler 11.10.2023-18.06.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Dengbej 1, Dengbej 2, Dengbej 5 ve Dengbej 6 ile bahçede, Dengbej 3 ve Dengbej 4 ile Dengbej odasında görüşme gerçekleşmiştir. Görüşmeler ses kaydı alınarak daha sonra belge haline getirilmiştir.

Tablo 4.3. Dengbejlerin demografik özellikleri

Dengbej	Yaş	Eğitim	Meslek	Doğum Yeri
Dengbej 1	75	İlkokul	Emekli	Diyarbakır
Dengbej 2	-	İlkokul	Emekli	Diyarbakır
Dengbej 3	54	Okur yazar	Hayvancılık	Diyarbakır
Dengbej 4	-	Ortaokul	Tarım	Diyarbakır
Dengbej 5	60	İlkokul	Belediye Çalışanı	Diyarbakır
Dengbej 6	63	İlkokul	Belediye Çalışanı	Elâzığ

Dengbejlerin yaş aralıklarına bakıldığında hepsinin 50 ve üstü olduğu görülmektedir. Genel olarak 54-75 yaş aralığı görülmüştür. Eğitim düzeyleri ise 4’ü ilkokul, 1’i ortaokul ve 1’i okuryazardır. Meslek durumlarına bakıldığında 2’si emekli, 2’si belediye çalışanı ve 2’si tarım ve hayvancılık işleriyle uğraşmaktadır. Emekli olanlardan bir tanesi okul hademesi diğeri ise marangozluk yapmıştır. Dengbejlerin 5’i Diyarbakır’da doğmuş ve yaşamlarını orada sürdürmektedir. Bir tanesi ise Elâzığ’da doğmuş fakat Diyarbakır’da yaşamını devam ettirmektedir.

Tablo 4.4. Diyarbakır Dengbej’lerinin düşünceleri

Kaç yıldır burada Dengbejlik yapıyorsunuz?	Dengbejlerin büyük bir çoğunluğu Dengbej Evi ilk açıldığı tarihten beri burada Dengbejlik yapmaktadır.
Sizin için Dengbejlik nedir?	Dengbejler “Klam” söyledikleri sırada kendilerini içsel olarak daha rahatlamış hissettiklerini, dertlerini böyle dile getirmenin keyif verici olduğunu dile getirmişlerdir. Kendi dert, acı, aşk ya da benzeri duygusal olayların bir anlatım biçimi olarak bunu yaptıklarını vurgulamışlardır.

Tablo 4.4 (devamı)

Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz? Dengbejlilikte bir gelir elde ediyor musunuz?	Dengbejler genellikle bu işin dışında farklı işlerle ile meşgul veya emekliler. Dengbejlikten elde edilen gelir çok az ve tek başına geçinmek için yeterli değil. Dengbejliği hem geleneği sürdürmek hem de ek gelir elde etmek için yaptıklarını dile getirmişlerdir.
Diyarbakır’da turizmin artması gelişmesi burayı (dengbejlik evi) ve sizi nasıl etkiledi?	Ziyaretçi sayısı geçmiş yıllara göre artmaktadır. Yurtdışından ve batı illerinden gelen turist sayısı geçen yıllara göre artış göstermiştir, fakat Diyarbakır yerli halka geçmiş yıllara göre azalmıştır.
Diyarbakırda turizmin artması gelişmesi burayı (dengbej evi) ve sizi nasıl etkiledi?	Diyarbakır’da turizmin gelişmesi Dengbej Evini olumlu etkilemiştir. Tur ile gelen ziyaretçi sayısı artış göstermiştir. Gelen turistler Dengbej evini sosyal medyalarında paylaşımlarından ötürü daha fazla tanınmasını da sağlamış olduğunu ifade etmişlerdir.
Ziyaretçilerin sizi dinlerken bu evi ziyaret ederken tavır ve davranışlarını nasıl buluyorsunuz; sizi sevindiren ya da üzen şeyler oluyor mu?	Dengbejler, genel olarak ziyaretçilerin onların üzmediğini ifade etmişler ancak ziyaretçilerin bazen kamları anlamadığı için biraz erken kalkıp gittiklerini ve bundan dolayı biraz sitemleri olduğu görülmüştür.
Dengbejlik geleneğinin geleceğini nasıl görüyorsunuz?	Dengbejlik geleneğinin zamanla daha az yapılacağı ve unutulmaya yüz tutacağı vurgulanmıştır. Gençlerin geçim sıkıntısı nedeniyle bunu yapmak istese de yapamayacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca halk tarafından bu geleneğe sahip çıkılmadığı da öne sürülmüştür.
Sizce turizm, bu tür geleneklerin yaşatılması konusunda olumlu mu olumsuz mu etkiye mi sahiptir?	Turizmin bu tür geleneklerin yaşatılması ve tanıtımı için olumlu etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Dengbejlere göre bu evdeki etkinliklere gelen ziyaretçi sayısı sürekli artmaktadır.

Tablo 4’te Diyarbakır Dengbej Evi’nde bulunan dengbejlerin düşüncelerine yer verilmiştir.

Görüşme yapılmış olan Dengbejler 2007 yılından beri “Dengbej Evi’nde bulunmaktadır. Yalnızca bir Dengbej’in Zaza’ca söyleyen, diğerlerinin Kurmanci Kürtçesiyle “kamlar” söylediği görülmüştür.

“Burada 8 yıldır dengbejlik yapıyorum. Burada ilk ve tek Zaza Dengbejim. Sınava girdim Ankara’da kazandım (Dengbej Evi’nde’’ klam’’ söylemek ve orada Dengbejlik yapabilmek için merkezi Ankara’da olan bir Dengbejlik sözlü sınava girmektedirler. Bu sınavda başarılı olan kişiler Dengbej Evi’nde icraatlarını sürdürebilmektedirler.) ve bana Dengbejlik nedir sorusunu sordular. Çobanlık yaptığım zamanlardan beri Dengbej söylüyorum. Dengbejlik kültürü yaşatır.’’ (DENGBEJ 6, 14 Nisan 2024).

Dengbejlik Dengbejler için iç ferahlaması, kendini rahatlatma olarak görülmektedir. Dinlerken ve söylerken kendilerini rahatlamış hissettiklerini; Dengbejlerin aşkı, acıyı, eski kavgaları ve geçmiş olayları anlattığını vurgulamaktadırlar.

“Radyoda Dengbej dinlediğim zaman çok merak ediyordum ve bir köşede kendim 12-13 yaşlarında söylemeye başladım eski Dengbej plaklarında aşk ve

acı hikayeleri anlatılmaktadır ama eski aşklar şimdi yok. Canım sıkıldığı moralimin bozulduğu çok üzüldüğüm zamanlarda kendi kendime konuşur ve o gün gelir burada “klam” söylerim. Dengbej söylediğim zaman kendimi çok rahat ve üstümden bir yük kalkmış gibi hissederim (DENGBEJ 2, 11 Kasım 2024.)”

“...Gelenlerin çoğu Dengbej nedir diye sorarlar. “Deng” Kürtçe ses demektir “bej” de söylemek demektir. Kelimelerin monte edilmesi gibidir. Ses yoksa Dengbejlikte yapılamaz. Kendi ailemde de Dengbejler vardır. Dengbej bir amcam vardı rahmet etti. 12 yaşından beri Belediyede ben Dengbejlik yapıyorum. Dengbejlik bana her zaman çok güzel gelmiştir. Evde dışarda hayvanlara bakarken sürekli başka Dengbejleri dinliyordum. O dönemden beri Dengbejlik yapıyorum (DENGBEJ 4, 02 Ocak 2024.)”

“Dengbejlik gazetecilik gibidir. Dönemin yaşamış olaylarını anlatır. Bizim geçmişimizi anlatır. 1910-1915 sıralarında Osmanlı zamanında o zamanlar ağalar, beyler Dengbejleri yanına çağırır ve diğer insanların çektiklerini anlatırdı. Dengbejler köy köy gezer, döndüğü zaman kamları ile bunları anlatırdı. Gazetecilik gibi demem ondan kaynaklıdır. Bizim en önemli geleneğimizdir. Benim için aşk üstüne derdimi söylememdir. Allah başka dert vermesin. Dengbej söyleyince daha rahat hiss ediyorum. Ayrıca Dengbej’in siyasisi olmaz. Vatanını, insanını ve milletini sever ama parti sevmez (DENGBEJ 6, 02 Ocak 2024).”

Dengbejler farklı iş alanlarında çalışmaktadır veya çalıştıkları işlerden emekli olmuşlardır, Dengbejlikten ortalama aylık 5500 TL kazanmaktadırlar. Bu alınan miktar geçinmeleri için tek başına yeterli değildir. Bu bağlamda genç ve sesi olan bireylerin geçim sıkıntısından kaynaklı olarak sadece Dengbejlik yapamadıklarını ve bu yüzden bu kültürün giderek unutulacağını vurgulamışlardır.

Emekliyim. Dengbej’likten büyük bir gelir elde etmiyorum. Yol ve yemek masraflarımız karşılanıyor. Dengbej’likten geçim sağlanmaz (DENGBEJ 1, 11.kasım.2023).

“Dengbej olan herkes için geçim çok zor. Başka işlerde de çalışmak zorundayız. Bende şu an hem belediyede çalışıyorum hem de burada Dengbejlik yapıyorum. Belediyeye girmeden önce inşaatta çalışıyordum (DENGBEJ 5, 14.nisan .2024).

Dengbejlere göre Diyarbakır’a gelen ziyaretçi sayısı geçmiş yıllara göre artmaktadır fakat turizmin mevsimsel özelliğinden kaynaklı yaz ve kış mevsimlerinde

hava şartlarından kaynaklı ziyaretçi sayısı azalmaktadır. İlkbahar ve sonbahar ayları en çok ziyaretçi aldığı zamanlardır. Ayrıca yurtdışından ve Türkiye'nin Batı illerinden gelen turistin, Diyarbakır halkından daha fazla Dengbej evine geldiği anlaşılmaktadır.

“Cumartesi-pazar günleri her zaman çok kalabalık oluyor. Diğer günler çok kalabalık olmuyor. Sayısı geçmiş yıllara göre artıyor ama çok değil çünkü çok tanıtım olmuyor (DENGBEJ 1, 11 Kasım 2023).”

“Kışın ve yazın ziyaretçi sayısı değişiyor. İlkbahar aylarında avluda oturacak yer bulamazsın. Şu an kış az kişi var. Ankara, İstanbul ve İzmir den gelen çok oluyor. Gelenler bize söylediklerimizin anlamını sorar ve hiçbir yere bakmadan nasıl okuyabildiğimizi sorarlar. Bizim hafızamız her şeyimizdir. Elimizi kulağıımıza neden götürdüğümüzü sorarlar. Biz de kendi sesimizi böyle dinliyoruz. Dengbejlik çok zahmetli bir iştir. Biz Dengbejler burada olmazsak misafir de gelmez. Misafir de olmazsa biz kime ne okuyacağız. Biz birbirimize muhtacız. Bizler de onlarla mutlu oluyoruz. Kürtlerin soyundan gelen gelenekleri, merak eden insanlara anlatıyoruz (DENGBEJ 4, .02 Ocak 2024).”

“Ziyaretçi sayısı çok fazla arttı. Artık binlerce kişi gidip geliyor. Yurtdışından ve Türkiye’den gelen ziyaretçi sayısı, geçen yıllara göre çok arttı.” (DENGBEJ 5, 14 Nisan 2024).

Diyarbakır’da turizmin gelişmesi, ziyaretçi sayısının artması, dengbej evine gelen sayısında da artışa neden olmuştur. Tur ile veya bağımsız gelen ziyaretçilerin Dengbej evi anılarını sosyal medya mecralarında paylaşımı ve ziyaretlerini başkalarına anlatmaları, burayı ziyaret eden kişi sayısında da artışı sağlamıştır.

“Teknoloji ve turizm beraber gelişmesi turizmin devamı için önemlidir. Turistler geliyor ve burayı tanıtıyor ve sosyal medya sayesinde başkaları da görüyor. Diyarbakır’da turizmin artması buraya gelen sayısını git gide arttırıyor. Fakat TRT Kürdi kanalının olması da buraya gelenlerin sayısını azaltıyor; herkes kendi evinde izliyor ve buraya gelme ihtiyacı hissetmiyor.” (DENGBEJ 4, .02 Ocak 2024.).

Ziyaretçilerin Dengbejleri dinleme esnasında kendi aralarında konuşup gülmesi ve sürekli telefonla ilgilenmelerinin Dengbejleri üzdüğü fakat Dengbej’in ne anlama geldiğini sormak, anlatılan olaylar hakkında bilgi edinmek istemeleri gibi ilgilerin onları memnun ettiği anlaşılmaktadır.

“Bizi üzen olaylar tabi ki oluyor. Dengbej evine gelmiş fakat biz klam söylerken telefonuyla oynuyor kendi aralarında konuşup kahkaha atıyorlar. Biz görüne

üzülüyoruz. Can kulağı ile dinlemeye gelenleri gördüğümüz zamanda seviniyoruz’’ (DENGBEJ 1, 11 Kasım 2024).

“Bizi üzen hiçbir tarafı yok. Onlar buradan mutlu çıkınca bizde mutlu oluyoruz. Bütün söylediklerimizi anlamıyorlar diye üzülüyorlar ama biz diyoruz gelin bize sorun biz anlatalım gelip sorduklarında mutlu oluyoruz.’’ (DENGBEJ 5, 14 Nisan 2024).

Dengbejlik geleneğinin gittikçe unutulmaya yüz tuttuğu ve azaldığı vurgulanmaktadır. Bunun sebebi olarak genellikle, ekonomik kaygı ve endişeler dile getirilmekte; sesi çok güzel ve Dengbejlik yapabilecek olan gençlerin geçim sıkıntısı nedeniyle Dengbejlik yapamamalarının altı çizilmektedir. Bunun yanında az da olsa aksi düşünceye sahip olanlar da vardır ve bunlar bu geleneğin bitmeyeceğine dair umut taşımaktadır.

“Dengbejlik kültürü maalesef unutulmaya doğru gidiyor. Bizim yaşımız ilerliyor burayı merak edip gelen gençler az miktar para verilmesinden kaynaklı Dengbejlik yapmak istemiyor ve biz bildiklerimizi onlara öğretemiyoruz. Burada sadece Dengbejlik yaparlarsa geçimleri çok zor olur.’’ (DENGBEJ 2, 11 Kasım 2023).

“...Sesi çok güzel ve Dengbejliğe yeteneği olan çok genç var fakat buranın ücreti ile yaşam devam ettirilemez (DENGBEJ 4, .02 Ocak 2024).’’

“Dengbejlik hayatta bitmez, yaşamdan silinmez. Dünya da tek bir Kürt bitene kadar da Dengbejlik devam eder ama gençler bu işi yapmayacak telefonda eski şarkıları açıp dinleyecekler. Dolayısıyla genç Dengbejlere el atılmalıdır. Yoksa bizim gibi bir yere bağlı çalışan Dengbej sayısı giderek azalacaktır.’’ (DENGBEJ 5, .14 Nisan 2024.).

Turizmin, bu tür geleneklerin devamı için kesinlikle önemli olduğu; turizm aracılığıyla İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerden gelip burayı ziyaret edenlerinin sayısının Diyarbakır’da yaşayan ve burayı ziyaret eden yerli halktan daha fazla olduğu vurgulanmıştır.

“Sadece Dengbej dinlemeye gelen oluyor. İnsan eliyle olumsuz bir etki olmazsa turizm için olumsuz bir etkisi yoktur. Olumlu etkileri Diyarbakır’a gelen ziyaretçi sayısı bunun için artabilir Diyarbakır’ın tanıtılması için önemlidir. Kültür bizim tarihimizdir ve onu unutmamak için yaşatılması önemlidir. Bu geleneğin unutulmaması için birçok insanın ziyaret edip öğrenmesi ve diğer kişilere de aktarması gerekmektedir’’ (DENGBEJ 2, 11 Kasım 2023).

“Turizm Dengbejlik üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Buraya gelenler video ve fotoğraf çekince oradan görüp turlarla burayı ziyarete gelenler var (DENGBEJ 6, 14 Nisan 2024)”

Turizm gelişmesi sayesinde Dengbej evi ziyaretçi sayısının da yıldan yıla arttığı; ilginin ve merakın geliştiği dile getirilmiştir. Dengbej evi ziyaretçilerinin düzenli olarak artması, özellikle dengbejlik kültürel mirasının devamlılığının sağlanması noktasında önemli görülmektedir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Tartışma

Bu tez çalışması ile daha önce yapılan çalışmalar karşılaştırıldığında Kurt (2023), SOKÜM değerlerinin turizm sektöründen faydalanarak varlığını devam ettirebilmesi için değerlerin nerede ve kim tarafından nasıl sunulacağı ve tanıtılacağı konularında yol haritası çıkarılması gerektiği sonuçlarına varılmıştır. Ayrıca Türker ve Çelik (2013), SOKÜM değerlerinin turistik ürün olma ve alternatif ürün çeşitliliği sağlama konusunda örnekler geliştirmiştir. Buna benzer bir çalışmada Uslu ve Tiper (2006) turizmin hem yerel kültürlerin yok olmasında hem de tanıtılmasında aracı olduğunu savunmuştur. SOKÜM değerlerinin tanıtılması açısından turistlerin yaşadıkları deneyimi aktarması konusunda önemli bir rolü olmalıdır. Bu bağlamda yaşanan unutulmaz turizm deneyiminin önemi oldukça önemlidir. Unutulmaz turizm deneyimi, turistik bir bölgede yaşanan deneyimlerin daha sonra tekrar hatırlanmasıdır. Bu deneyimin hissedilmesi için bazı unsurların var olması gerekmektedir. Bu unsurlar; Hazcılık, yerel kültür, ferahlama, anlamlılık, katılım ve bilgidir. Her turistın yaşayacağı deneyim birbirinden farklıdır. SOKÜM değerleri daha hızlı zarar görmeye ve unutulma riski ile karşı karşıya olduğundan yaşanan turist deneyimleri sürdürülebilirlikleri açısından önemli bir konumdadır. Ziyaretçiler ile yapılan görüşmelerde bu düşüncüyü destekler biçimdedir. Görüşme neticesinde SOKÜM değerlerinin seyahat etme üzerinde bir motivasyon kaynağı olması yönünden oldukça önemli bulunduğu vurgulanmıştır.

Yüzbaşı (2012), çalışmasında dengbejliğin belirli bir coğrafyanın tamamında toplumsal bellek görevini üstlendiği ve var olduğu yerlerde sinemaya dönüştürülebileceği görüşündedir. Akcan (2014), ise dengbejliğin biçim, olgu ve anlatım biçimi olarak diğer sözlü kültür unsurları ile karşılaştırılmış ve farklı bölgelerde icra edilse bile anlatılan konuların aynı olduğu kanısına varmıştır. *Dengbejlik* kültürünün en önemli özelliği geçmiş yaşantının izlerini günümüze yansıtmasıdır.

Dengbejler ile yapılan görüşmeler de bu düşüncüyü desteklemektedir. Klamlarında eskiden yaşanmış olan kavgaları, kavuşulmayan aşkları, savaşları ve o dönem insanların yaşadığı ortak acıları anlatmaktadırlar. Bu anlatımlarını kendilerine özgü ve çoğu zaman doğaçlama bir şekilde yapmaktadırlar. Bu nedenle tez çalışması, literatürdeki çalışmaların bulgularıyla benzer biçimde somut olmayan kültürel mirasın

sürdürülmesinde bu tür geleneklerin ne kadar önemli olduğunun altını çizmektedir. Bu tez çalışmasında da literatüre paralel olarak, *dengbejlik* kültürünün yeterince tanıtılmadığı; hatta Diyarbakır halkının çoğunluğunun *dengbejlik* kültürünün devam ettirildiğinden habersiz olduğu görülmüş; bununla birlikte Diyarbakır ilinde turizm ve turizm gelişiminin bu kültürün devamı, tanıtılması ve yayılmasına önemli katkı sağlayan bir işlev gördüğü anlaşılmıştır.

5.2 Sonuç ve Öneriler

SOKÜM unsurları günümüzde daha hızlı unutulmaya ve zarar görmeye açık miraslardandır. SOKÜM, geçmişte anlatılan hikayeleri, bir yerin kültürünü, gelenek göreneklerini, yeme-içme özelliklerini ve o yerin simgesi haline gelen insanların gözle göremediği ama duygusal anlamda hissettirebildiği miraslardır.

Tez için dengbejlik kültürünün merkezi olan ve bir Dengbej Evi üzerinden bu geleneği kısmen de olsa devam ettiren Diyarbakır, araştırma alanı olarak seçilmiştir. Dengbejliğe ve Dengbej evine ilişkin etkilerine dair ipuçları vermiştir. Dengbejler ve ziyaretçiler için ayrı ayrı yarı yapılandırılmış soru formu hazırlanmış ve yüz yüze derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak çalışmanı bulguları ve sonuçları elde edilmiştir. Öncelikle SOKÜM unsuru olan Dengbejliğin turizme etkisi ziyaretçiler üzerinden araştırılmıştır. Dengbej evinde bu geleneği icra ederek çalışan Dengbejler de turizmin gelişmesinin dengbejlik geleneği ve dengbej evine etkilerine ilişkin ipuçları vermiştir.

Dengbejlik, geçmişte yaşanan olayları, savaşları, aşkları ve o dönemde insanların yaşadığı kayıp ve dramların ezgisel ve sözlü bir şekilde diğer insanlara aktarılmasıdır. Geçmişin anlatılması yönüyle oldukça önemlidir. Çalışma, SOKÜM unsuru olan ve belirli bölgelerde icra edilen dengbejliğin turizm ile doğrudan bir ilişkisi bulunduğunu tespit etmiştir. Dengbej evini ziyarete gelen yerli ve yabancı turist sayısının düzenli olarak artış olduğu görülmektedir. Bireysel ziyaret edenlerin yanında organize tur ile Türkiye'nin Batı bölgelerindeki illerden gelen yerli ziyaretçi sayısı da her geçen yıl artmaktadır. Yaşanan olumlu deneyimlerin paylaşılması, başka ziyaretçilerin gelişlerine olumlu etki etmektedir. Seyahat acenteleri tarafından düzenlenen GAP turlarının çoğunda Dengbej Evi ziyareti tur programına dahil edilmemektedir ancak tur ile gelen grupların yine de kendi istekleriyle ziyareti programa dahil ettikleri de görülmektedir.

Ziyaretçiler ile yapılan görüşmeler ışığında ziyaretçilerin buradaki deneyimlerinde öncelikle geçmişin olaylarının hüznü ve kederini paylaştığı; bölgenin kültürü ve insanların yaşadıklarına ait bir duygudaşlık yaşadığı görülmektedir. Dengbejlerle ziyaretçiler arasında diyaloglar ve paylaşımlar olduğu görülmektedir. Bu paylaşım; kültürel etkileşim, ötekini tanıma ve farklı olan kültürlerin birbirlerini anlamalarına dair önemli bir olanaktır. Diyarbakır'ın yerli halkının Dengbej evine çok fazla ziyarette bulunmadığı ve bu kültüre sahip çıkmadığı yönünde elde edilen bulgular; dengbejlik geleneğinin esas taşıyıcısı olan halkın ilgisinin azaldığını gösterse de turizm, bu mirasın hala yaşaması ve sürdürülmesi noktasında önemli bir anahtar vazifesi görmektedir. Bu mirasın turistik bir çekicilik unsuru haline gelmesi ve yaşaması, turizmin olumlu etkilerinden biri olarak kabul edilebilir.

Dengbejler ile yapılan görüşmelerin ışığında Diyarbakır da turizmin gelişmesinin Dengbej Evi'ni olumlu etkilediği açıktır. Gelen ziyaretçilerin gerek sözlü gerek görsel şekilde Dengbej Evi'ni paylaşımları neticesinde dengbejlik geleneğine turist ilgisi artmıştır. Dengbejlikten elde edilen gelir çok az ve tek başına geçinmek için yeterli olmadığı için Dengbejler, genellikle ek iş olarak dengbejlik yapmakta; yine de bundan bir ek gelir elde etmektedirler. Dengbejler, ekonomik katkısının yanında bu geleneğin, mirasın sürdürülmesi bağlamında önemli bir motivasyona sahip olup bu işi severek yapmaktadırlar. Ancak yine de dengbejliğin zaman içerisinde unutulma riskiyle karşı karşıya olduğu; gençlerin geçim kaygısı nedeniyle dengbejlik geleneğini bir meslek edinmemelerinin bunun önemli bir nedeni olduğu görülmektedir. Dengbejlikten elde edilen az gelirin gençlerin bu kültürü meslek olarak seçmemelerine neden olmaktadır bu noktada yaşı ilerleyen ve yaşamını yitiren bazı dengbejlerden sonra bu geleneğin herhangi bir mekânda sürdürülebilmesi oldukça zor olacaktır. Bu noktada hali hazırda orada dengbejlik yapan dengbejlerin işini severek yapması çok maddi gelir beklentisi olmamalarına karşın gelecek dönemde dengbejlik yapan gençler maddi açıdan desteklenebilir. Dengbejlik geleneğinin sürdürülebilmesi için gençlerin ve sesi güzel bireyleri teşvik amaçlı çalışmalar yapılması gerektiği görüşüne varılmıştır. Ayrıca yeteri kadar tanıtımın yapılmaması ve destek çıkılmamasından kaynaklı olarak bu gelenek geniş kitlelere ulaşma ve yaşatılması konusunda eksiklikler yaşamaktadır. Geleneğin yaşatılmasında turizm önemli bir etkiye sahiptir ancak turizm bu açıdan ne kadar ve ne zamana kadar yeterli bir dinamizm sağlar, bu konu belirsizdir.

SOKÜM unsurlarını görmek turistler için önemli ve motivasyon kaynağıdır. Ziyaretçiler genellikle olumlu deneyimler yaşamış ve Dengbejlerin yaptığı işi çok

önemli bulmuşlardır. Diyarbakır'a gelen yerli ve yabancı turistlerin Dengbej Evi'ni ziyaret etme eğilimlerinin oldukça yüksek olması bu geleneğin icrasının turistik çekicilik haline geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda tez çalışmasının bulguları ışığında Dengbej Evi'ne olan ziyaretçi ilgisinin yakın dönemde artacağına kanaat getirebilir. Özellikle genç yaş kuşağından insanların geçmişi öğrenmek ve bilgi aktarımını sağlamak amacıyla buraya gelmesi, somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılabilmesi bağlamında oldukça işlevseldir. Turizm ve somut olmayan miras unsurları ve bu bağlamda dengbejlik geleneği, birbirini olumlu yönde desteklemektedir.

Bu tez çalışmasından hareketle sektöre ve akademiye aşağıdaki öneriler sunulabilir.

- Dengbejlik kültürü diğer SOKÜM unsurları ile birleştirilebilir ve turizm açısından şehir daha çok geliştirilebilir.
- Dengbej Evi'ne daha fazla tanıtım yapılarak turizm potansiyeli artırılabilir.
- Dengbej evinde ziyaretçilerin anlaması için farklı dil seçenekleri (simultane-teknoloji yardımıyla) ekrandan sunulabilir. Yazılı materyaller oluşturulabilir.
- Kamu kuruluşları veya sivil toplum örgütleri tarafından Diyarbakır'ın turizm çekicilikleri içinde dengbejlik geleneğinin sürdürülmesi ve daha çok bilinmesi için daha geniş olanaklar sunulabilir.
- Dengbejler maddi olarak desteklenebilir.
- Dengbej Evi ve ortak çıkarları bulunan diğer turistik işletmelerin (Otel, acenta, restoran vb.) dengbej evini desteklemesi gerekmektedir.
- Seyahat acentelerinin tur/paket tur programlarında iyileştirme yapması ve Dengbej evi ziyaretlerini programlarına dahil etmesi için çalışmalar yapılabilir. Tur operatörü ve acente yetkililerine tanıtıcı etkinlikler düzenlenebilir.
- Gelecek dönemler için yapılacak çalışmaların ziyaretçiler, seyahat acenteleri ve diğer turizm işletmelerine odaklanması; alan araştırmalarının genişletilmesi alandaki boşlukları dolduracaktır.

Bu tez çalışması Diyarbakır ilinde SOKÜM unsuru olan dengbejlik kültürü ve turizm ilişkisine odaklanmıştır. Tez nitel bir araştırmaya dayalıdır ve dengbej evi'ne

gelen ziyaretçiler ve burada. düzenli olarak çalışan dengbejler üzerinden yürütülmüştür. Elde ettiği bulgu ve sonuçlar bununla sınırlıdır. Tez çalışmasının gelecek çalışmalar için literature bir kaynak ve destek sunması ümit edilmektedir.

.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, A. (2019). Diyarbakır ilindeki dengbêjlik geleneği ve dengbêjlerin müzikal pratikleri (*Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü*).
- Akcan, S. (2014). Anlatıcı olarak Dengbej ve Dengbej Anlatılarındaki Kahramanın Makus Talihi (*Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü*).
- Akmaz, A. (2019). Somut olmayan kültürel miras kapsamında Mevlevi Sema törenleri. *The Journal of Academic Social Science*, 84(84), 425-431.
- Aksu, R. (2017). Diyarbakır ve Çevresinde Kültür Turizmi. Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Alkar, R. (2017). Dengbêjlik Geleneği ve Toplumsal Cinsiyet: Midyat Örneği. *Erişim: https://s3.amazonaws.com/academia.edu/documents/38570104/Dengbejlik_Geleneği_ve_Toplumsal_Cinsiyet.pdf*.
- Aral, A. E. (2018). Somut olmayan kültürel miras ve eğitim: eğitimin periyodik raporlarındaki görünümüne eleştirel bir bakış. *Milli Folklor Dergisi*, 30(120).
- Atlı, S. (2018). Türkiye'deki geleneksel sohbet toplantıları üzerine bir değerlendirme. *Milli Folklor Dergisi*, 30(117).
- Basat, E. M. (2013). Somut ve somut olmayan kültürel mirası birlikte koruyabilmek. *Milli Folklor Dergisi*, 23, 61-71.
- Baytak, A., Boyraz, M., & Başar, B. (2021). Somut olmayan kültürel miras konulu bilimsel yayınların veri görselleştirme tekniği ile bibliyometrik analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 246-262.
- Capık, S. Dengbej and Dengbejism Tradition.pdf
- Çalık, İ., & Ödemiş, M. (2018). Gümüşhane ilinin somut olmayan kültürel miras değerlerinin sürdürülebilir turizm çerçevesinde incelenmesine yönelik nitel bir araştırma. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 8(2), 233-249.
- Çapar, G., & Yenipınar, U. (2016). Somut olmayan kültürel miras kaynağı olarak yöresel yiyeceklerin turizm endüstrisinde kullanılması. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 4(Special Issue 1), 100-115.
- Çelepi, M. S. (2016). Somut olmayan kültürel miras ve üniversite gençliği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 15-35.
- Çelik, S., Kaya, T., & Sandıkcı, M. (2021). Somut olmayan kültürel miras ürünü olarak tören keşkeği geleneğinin yöresel sunum farklılıkları. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 258-274.
- Çelik, D. (2017). Dengbejlik Geleneği ve Türkiye'deki Kürt Tiyatrosuna Etkileri. Yayınlanmış Doktora Tezi.

- Dedehayır, H. (2008). Somut Olmayan Kültürel Mirası Korumak ve Yaşatmak. *Yayıma Hazırlayan: Çekül Vakfı*, 27.
- Diker, O. (2019). Somut olmayan kültürel miras ile ilişkisi bağlamında etnik turizm. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 671-684.
- Düzgün, C. S., Akyol, H., Gazi, M., Avcı, M. K., & Günel, M. (2007). Antolojiya Dengbêjan. Türkiye’de Kültürel Hakların Desteklenmesi, Kültürel Destek Hibe Programı (CISGS) Dengbêj ve Dengbêjlik Geleneği Programı.
- Eren, Ş. (2021). Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Rolü: Zerzevan Kalesi Örneği (*Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü*).
- Günden, B. (2021). Kültürel Mirasa Yönelik Tutumları ile Kültürel Miras Kavramına İlişkin Metaforik Algıları Üzerine Bir Çalışma (*Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü*).
- Günden, B., & Güneren, E. (2021). Yükseköğrenim Gören Bireylerin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Tutumları ile Kültürel Miras Kavramına İlişkin Metaforik Algıları Üzerine Bir Çalışma (Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
- Gümüşçü, O. (2018). Tarihi coğrafya ve kültürel miras. *Erdem*, (75), 99-120.
- Halaç, H. H., & Bademci, F. (2021). Kültürel miras: sistematik literatür incelemesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 172-190.
- Heziyeva, Ş. (2010). Tarihi süreç içinde Türkiye’de âşıklık ve âşıklık geleneği. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(1), 81-89.
- (<https://en.wikipedia.org/wiki/UNESCO>). (Erişim Tarihi 2023).
- (<https://kvmgm.ktb.gov.tr>). (Erişim Tarihi 2023).
- Kardaş, C. (2013). Dengbêjlik geleneği ve âşık edebiyatı ile karşılaştırılması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Karakaş, R. (2012). Diyarbakır’da bebeğin ilkleri: hedik, köstek kesme törenleri ve çocuklara yönelik halk hekimliği uygulamaları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (16), 0-0.
- Keskin, H., & Girgin, G. K. (2021). Unesco somut olmayan kültürel miras insanlığın temsili listesi gruplandırılması ve Türk mutfak kültürü.
- Keskin, E., Sezen, N., & Dağ, T. (2020). Unutulmaz turizm deneyimi, müşteri memnuniyeti, tekrar ziyaret ve tavsiye etme niyeti arasındaki ilişkiler: Kapadokya bölgesini ziyaret eden turistlere yönelik araştırma.
- Kurt, S. (2023). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Turizm. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Kuşçuoğlu, G. Ö., & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.
- Kutlu, M. M. (2009). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında eğitime yönelik ilk adım: halk kültürü dersi. *Milli Folklor Dergisi*, 21(82).
- Kolaç, E. (2009). Somut olmayan kültürel mirası koruma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi. *Milli Folklor Dergisi*, 21(82).
- Kiper, A. U. T., & Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 305-314.
- Kozak, M. (2021). Nitel araştırma yöntemleri. *Bilimsel Araştırma kitabı*, (5), 78-86.
- Laçın, G. (2020). Diyarbakır musiki folkloründe Velme Geceleri (Velime Geceleri). *Kesit Akademi Dergisi*, 6(24), 372-388.
- Mavuş, F. B. (2021). Erzincan ili Kemaliye (Eğir) ilçesinin somut kültürel miras değerleri. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 110-120.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. *Milli Folklor Dergisi*, 25(100), 5-13.
- Okumuş, E. (2012). Evliya Çelebi'nin Seyahatname 'sinde Diyarbakır. *Şarkiyat*, (7), 14-51.
- Orhan, B. (2022). Dengbejlik Geleneği ve Toplumsal Hafıza: Batman Örneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Öz, S. (2003). Doğu ve Güneydoğu Anadolu sözlü kültüründe hikâye anlatıcılığı. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003. 187 s.
- Özünel, E. Ö. (2019). Geleneğin geleceği: somut olmayan kültürel miras unsuru olarak âşıklık. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 39-45.
- Rzayeva, S. (2020). Küreselleşmenin kültürel akışları ve somut olmayan kültürel miras üzerindeki etkiler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(29), 33-52.
- Rzayeva, S. (2018). Küreselleşme kapsamında iletişim teknolojileri ve somut olmayan kültürel miras ilişkisi. *Asya Studies*, 5(5), 45-55.
- Sekmen, M. (2019). Meddah ve Gösterisi. *Ankara: Pegem Akademi*.
- Soygüden, A. (2018). 656. Kırkpınar yağlı güreşlerine katılan seyircilerin sosyo-demografik özellikleri ve katılım sebepleri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 337-352.
- Soylu, B. Ç., & Şahin, B. (2023). Somut olmayan kültürel miras araştırmalarında koruma-kullanma ve turizm. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 359-377.

- Şengül, A., & Şengül, A. (2008). Türk kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz kutlamaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (26), 61-73.
- Taş, F. (2016). Bir Sözlü gelenek olarak Dengbejlik ve tarih anlatımı. *Kürt Tarihi Dergisi*, (27).
- Taş, F. (2015). Dengbejlik geleneği ve dönüşümler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Türker, A., & Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 4(9), 86-98.
- Uğur, İ., & Dönmez, Y. (2021). Somut kültürel miras alanlarının turistik çekicilik açısından değerlendirilmesi: Birgi örneği. *Journal of Academic Tourism Studies*, 2(2), 54-67.
- Uygar, Y. (2009). Kültürel bellek ve dengbejlik: Doğu Anadolu'daki "dengbejlik"geleneğinde bellek üretimi (Master's thesis, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yılmaz, M. M. (2023). Karagöz ve Hacivat oyunu ile Yeşilçam dönemi güldürü filmleri ilişkisinin incelenmesi. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 474-484.
- Yönet Eren, F., & Ceyhun Sezgin, A. (2018). Kültürel miras açısından Türk kahvesi. *Turkish Studies Social Sciences*, p. 697-712
- (www.kulturportali.com). (Erişim Tarihi 2023).
- (www.diyarbakir.ktb.gov.tr). (Erişim Tarihi 2023).

EKLER**EK-1**

Resim: Diyarbakir Dengbej Evi giriş kapısı

EK-2

Resim: Diyarbakır Dengbej Evi'nde bulunan bir Dengbej tablosudur.

EK-3

Resim: Diyarbakır Dengbejlerindendir.

EK-4

Resim: Diyarbakır Dengbejlerindendir.

EK-5

Resim: Diyarbakir Dengbej Evi avlusudur.

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı :	Şükran YILDIRIM
Uyruğu :	T.C
Doğum Yeri :	Şırnak

EĞİTİM

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Turizm Rehberliği	Batman Üniversitesi	2021

GÖREVLER

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	Ortaokul Lise	2021 2023